

Śląski Kongres Oświaty:

refleksja nad zmianą w edukacji

— Anna Kwaśniewska —

Dyrektor Departamentu Edukacji w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Śląskiego

Współczesna szkoła coraz częściej staje się przestrzenią, w której krzyżują się oczekiwania społeczne, wymagania systemowe oraz realne możliwości nauczycieli i uczniów. Z jednej strony rośnie świadomość, że edukacja jest jednym z kluczowych fundamentów rozwoju społecznego, gospodarczego i obywatelskiego, z drugiej codzienna praktyka szkolna ujawnia narastające napięcia, takie jak przeciążenie podstawą programową, zmieniające się potrzeby uczniów, wyzwania wychowawcze oraz rosnąca odpowiedzialność spoczywająca na nauczycielach i dyrektorach szkół. W takiej rzeczywistości coraz trudniej o spokojną, pogłębioną refleksję nad kierunkiem zmian w oświacie, wykraczającą poza bieżące problemy organizacyjne.

Odpowiedzią na tę potrzebę jest kolejna edycja Śląskiego Kongresu Oświaty, zaplanowana na 27 maja 2026 r. Kongres został pomyślany jako wydarzenie o charakterze dialogicznym, jego celem nie jest formułowanie prostych i gotowych recept, lecz stworzenie przestrzeni do rozmowy, namysłu i wymiany doświadczeń wokół realnych wyzwań stojących dziś przed systemem edukacji. Takie podejście pozostaje w pełnej zgodności z kierunkami realizacji polityki oświatowej państwa, które podkreślają znaczenie współpracy, świadomej praktyki oraz wzmocnienia podmiotowości szkoły.

Jednym z kluczowych kontekstów współczesnej debaty oświatowej jest dynamiczny rozwój nowych technologii. Szkoła funkcjonuje dziś w świecie, w którym narzędzia cyfrowe oraz rozwiązania oparte na sztucznej inteligencji stały się elementem codzienności uczniów i nauczycieli, niezależnie od stopnia ich formalnego wykorzystania w procesie dydaktycznym. Coraz częściej pytanie nie dotyczy tego, czy technologia powinna być obecna w edukacji, lecz tego, w jaki sposób korzystać z niej odpowiedzialnie, tak aby realnie wspierała proces uczenia się, a nie prowadziła do jego spłycenia. W tym sensie dyskusja o technologii staje się jednocześnie rozmową o roli nauczyciela, autonomii ucznia oraz odpowiedzialności szkoły za kształtowanie kompetencji krytycznego myślenia i świadomego korzystania z informacji, co znajduje swoje odzwierciedlenie zarówno w dokumentach krajowych, jak i w regionalnych kierunkach rozwoju edukacji.

Równolegle coraz większego znaczenia nabiera edukacja włączająca, która w praktyce szkolnej oznacza konieczność

pracy z uczniami o bardzo zróżnicowanych potrzebach, możliwościach i doświadczeniach edukacyjnych. W wielu szkołach obserwuje się narastające trudności związane z organizacją wsparcia, współpracą ze specjalistami oraz godzeniem indywidualizacji nauczania z wymogami podstawy programowej. W tym kontekście szczególnie istotne staje się pojęcie oceny funkcjonalnej, rozumianej jako narzędzie umożliwiające lepsze rozpoznanie potencjału ucznia oraz planowanie działań edukacyjnych w sposób bardziej adekwatny do jego możliwości rozwojowych. Kongres będzie okazją do przyjrzenia się, w jaki sposób rozwiązania te funkcjonują w codziennej praktyce szkolnej oraz jakie bariery systemowe i organizacyjne utrudniają ich skuteczne wdrażanie.

Istotnym wątkiem podejmowanym podczas Kongresu będzie również ocenianie, które od lat pozostaje jednym z najbardziej dyskutowanych elementów systemu oświaty. Coraz częściej podkreśla się, że to tradycyjne, skoncentrowane na selekcji i klasyfikacji, nie zawsze sprzyja uczeniu się ani budowaniu wewnętrznej motywacji uczniów. W środowisku edukacyjnym rośnie zainteresowanie rozwiązaniami opartymi na informacji zwrotnej, refleksji nad postępami ucznia oraz ocenianiu wspierającym rozwój, jednocześnie nauczyciele zwracają uwagę na trudności związane z łączeniem tych podejść z obowiązującymi przepisami i oczekiwaniami formalnymi. Kongres stworzy przestrzeń do rozmowy o tym, jak w praktyce szkoły odnaleźć równowagę pomiędzy wymaganiami systemu a realnymi potrzebami rozwojowymi uczniów.

Warto podkreślić, że omawiane wyzwania nie mają charakteru wyłącznie lokalnego. Podobne dylematy są przedmiotem debat w wielu systemach edukacyjnych w Europie. Nie chodzi jednak o bezrefleksyjne przenoszenie gotowych rozwiązań, lecz o świadome analizowanie tendencji oraz dostosowywanie ich do lokalnych uwarunkowań społecznych, kulturowych i organizacyjnych. Takie podejście pozostaje spójne ze Strategią Rozwoju Województwa Śląskiego oraz Polityką Rozwoju Edukacji Województwa Śląskiego, które akcentują potrzebę budowania nowoczesnej, inkluzyjnej i odpornej na zmiany edukacji, wspierającej rozwój regionu oraz wzmocnianie kapitału ludzkiego.

W tym kontekście istotne jest również to, że Śląski Kongres Oświaty nie jest wydarzeniem jednorazowym, lecz

elementem szerszego, długofalowego procesu. Zostanie sfinansowane ze środków Krajowego Planu Odbudowy i Zwiększania Odporności, w ramach projektu *Zbudowanie systemu koordynacji i monitorowania regionalnych działań na rzecz kształcenia zawodowego, szkolnictwa wyższego oraz uczenia się przez całe życie, w tym uczenia się dorosłych*. Podkreśla to jego znaczenie jako narzędzia wspierającego budowanie spójnego systemu rozwoju kompetencji w regionie, opartego na współpracy pomiędzy edukacją formalną, szkolnictwem wyższym, rynkiem pracy oraz obszarem uczenia się przez całe życie. Tym samym Kongres wpisuje się w cele KPO, związane ze wzmacnianiem kapitału ludzkiego, poprawą koordynacji działań edukacyjnych oraz tworzeniem trwałych mechanizmów planowania i monitorowania rozwoju edukacji na poziomie regionalnym.

Szczególną rolę w tej debacie odgrywa nauczyciel, profesjonalista, od którego coraz częściej oczekuje się elastyczności, gotowości do ciągłego uczenia się oraz umiejętności reagowania na dynamicznie zmieniające się warunki funkcjonowania szkoły. Rozwój zawodowy nauczycieli coraz rzadziej postrzegany jest wyłącznie jako udział w pojedynczych szkoleniach, coraz częściej rozumiany jest jako proces, oparty na współpracy, wymianie doświadczeń oraz refleksji nad wła-

sną praktyką. W tym kontekście szczególne znaczenie mają instytucje wspierające szkoły, w tym placówki doskonalenia nauczycieli oraz uczelnie wyższe, które tworzą przestrzeń do pogłębionej pracy metodycznej i badawczej.

Śląski Kongres Oświaty ma szansę stać się ważnym punktem odniesienia dla dalszych działań na rzecz rozwoju edukacji w regionie. Jego wartością jest łączenie różnych perspektyw oraz próba spojrzenia na szkołę nie tylko przez pryzmat bieżących trudności, lecz także długofalowych procesów i wyzwań. Taka refleksja, prowadzona w dialogu pomiędzy administracją publiczną, środowiskiem akademickim i praktykami edukacji, może stać się impulsem do działań realnie wspierających codzienną pracę szkół i nauczycieli w Województwie Śląskim.

Organizatorami Śląskiego Kongresu Oświaty są: Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego, Kuratorium Oświaty w Katowicach, Wojewoda Śląski, Urząd Miasta Katowice, Uniwersytet Śląski oraz Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach, który pełni funkcję bezpośredniego realizatora wydarzenia. Organizatorzy zapraszają do udziału w Kongresie przedstawicieli środowisk oświatowych, samorządowych oraz akademickich

WARTO WIEDZIEĆ!

Reforma26. „Kompas Jutra”

Polska szkoła wymaga zmian i dostosowania do wyzwań współczesnego świata. Stąd reforma „Kompas Jutra”. *Polska szkoła musi być najlepsza na świecie. Powinna być jednocześnie wymagająca i wspierająca – kształcić na najwyższym poziomie, a przy tym dawać młodym ludziom poczucie satysfakcji z edukacji.*

Planowane zmiany

- Nowe, praktyczne przedmioty (edukacja obywatelska, zdrowotna, przyroda w nowej formule).
- Nowa, przejrzysta i spójna podstawa programowa – mniej szczegółów do zapamiętania, więcej kompetencji kluczowych.
- Więcej zajęć praktycznych i projektowych.
- Zmiany w ocenianiu – większy nacisk na ocenę opisową, informację zwrotną i rozwój kompetencji.
- Troska o dobrostan uczniów i nauczycieli.
- Zmiany w egzaminach ósmoklasisty i maturalnym od 2031 roku.
- Większa autonomia i wsparcie dla nauczycieli – bezpłatne szkolenia, studia podyplomowe, nowoczesne narzędzia metodyczne.
- Równomierne rozłożenie nauki, mniej godzin w klasach 7 – 8 szkoły podstawowej.

Kalendarz reformy

Reforma26 to rozłożona na lata, kompleksowa zmiana, która będzie wprowadzana stopniowo od roku szkolnego 2025/2026.

- Od **1 września 2025 r.** do szkół weszły dwa nowe przedmioty – edukacja obywatelska i edukacja zdrowotna. Zmieniła się także podstawa programowa wychowania fizycznego.
- Od **1 września 2026 r.** zacznie obowiązywać nowa podstawa programowa w przedszkolu oraz w klasach 1 i 4 szkoły podstawowej.
- Od **1 września 2027 r.** nowe podstawy programowe zaczną obowiązywać w klasach 1. szkół ponadpodstawowych.
- W **2031 roku** przeprowadzone zostaną po raz pierwszy egzaminy w nowej formule (egzamin ósmoklasisty i maturalny dla absolwentów liceów ogólnokształcących).
- W **2032 roku** przeprowadzone zostaną po raz pierwszy egzaminy w nowe formule dla absolwentów techników.

Źródło: <https://www.gov.pl/web/edukacja/reforma26-kompas-jutra--nowa-szkola-dla-nowego-pokolenia>

Chcesz być na bieżąco?

DOŁĄCZ DO NAS NA FB! www.facebook.com/rodnwomkatowice

ORAZ NA INSTAGRAMIE!

www.instagram.com/rodnwomkatowice

Ocena pracy nauczyciela

w świetle nowych przepisów oświatowych

— Cezary Lempa, Dorota Rembiasz-Gaborska —

Konsultanci w Pracowni Zarządzania i Analiz Oświatowych w RODN „WOM” w Katowicach

» Ocena pracy nauczyciela jest ważnym elementem funkcjonowania szkoły. Ma wpływ na rozwój zawodowy, awans oraz poczucie bezpieczeństwa w pracy. Zapisy dotyczące oceny pracy nauczyciela zostały zmodyfikowane w lipcu 2025 roku. W *Ustawie Karta Nauczyciela* w artykule 6a zostały wprowadzone zmiany¹. Ich konsekwencją było wydane *Rozporządzenie* Ministra Edukacji z dnia 29 października 2025 r. zmieniające *rozporządzenie w sprawie oceny pracy nauczycieli* (Dz.U. z 2025 r. poz. 1550), które weszło w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w *Dzienniku Ustaw*, czyli 28 listopada 2025 r.

Ministerstwo Edukacji Narodowej uzasadniło wprowadzenie zmian w ocenie pracy nauczyciela *zapewnieniem większej transparentności, sprawiedliwości i jednolitości ocen, a także wzmocnieniem roli oceny pracy jako narzędzia wspierającego rozwój zawodowy nauczycieli i podnoszenia jakości edukacji w Polsce*.² Zdaniem Ministerstwa Edukacji Narodowej ocena pracy nauczyciela to proces służący monitorowaniu stopnia realizacji obowiązków wynikających z przepisów prawa oświatowego i *Karty Nauczyciela*. Obejmuje ona w szczególności zadania dydaktyczne, wychowawcze i opiekuńcze, a także inne obowiązki określone w statucie szkoły.

Jeśli ocenianie ma być procesem, to musi polegać na systematycznej analizie wydajności, umiejętności, postaw i osiągnięć pracownika oraz przekazywaniu informacji zwrotnej,

w której dokonywane jest wartościowanie cech osobowych, postaw, zachowań oraz poziomu wykonania zleconych zadań.

Ocenianie pracowników spełnia kilka funkcji:

- ewaluacyjną – ocena dotychczasowego i obecnego poziomu pracy, jakości, wywiązywania się z obowiązków, przydatności do pracy na stanowisku,
- rozwojową – ocena możliwości rozwijania się pracownika na danym stanowisku,
- informacyjną – sprawdzenie postrzegania pracownika przez przełożonych i współpracowników oraz jego perspektyw w miejscu pracy,
- motywacyjną – sprawdzenie, jak ocena wpływa na pracę ocenianego,
- decyzyjną – stanowiącą podstawę do zmian kadrowych.³

Proces ten dyrektor szkoły, przedszkola, placówki powinien zaplanować w ramach planu nadzoru pedagogicznego. Dzięki stosowanym formom nadzoru w ramach kontroli czy też wspomagania, dyrektor może systematycznie gromadzić informacje o pracy nauczycieli, które będzie mógł wykorzystać przy dokonywaniu oceny pracy. Ocena ta uwzględnia m.in.:

- poprawność merytoryczną i metodyczną prowadzonych zajęć,
- dbałość o bezpieczeństwo uczniów,
- współpracę z rodzicami,
- aktywność w zakresie doskonalenia zawodowego.

1 *Ustawa z dnia 25 lipca 2025 r. o zmianie ustawy – Karta Nauczyciela oraz niektórych innych ustaw* Dz.U.2025.1160).

2 <https://www.gov.pl/web/edukacja/nowe-zasady-oceniania-pracy-nauczycieli>

3 https://mfiles.pl/pl/index.php/Proces_oceny_pracownik%C3%B3w

Najważniejsze zmiany w przepisach prawa w zakresie oceny pracy nauczyciela

Nowe przepisy wprowadziły zmiany w dotychczas obowiązujących. W tabeli nr 1 zaprezentowane zostały najważniejsze zmiany w przepisach prawa.

Tabela 1. Najważniejsze zmiany w ocenianiu pracy zawodowej.

Najważniejsze zmiany	Przed zmianami	Po zmianach
1. Zmiana liczby i charakteru kryteriów oceny	Obowiązywała rozbudowana lista kryteriów, obejmująca kryteria obowiązkowe i dodatkowe. Prowadziło to do skomplikowania procedury oraz trudności w jednoznacznej interpretacji wymagań.	Liczba kryteriów została zmniejszona. Wylimitowano kryteria dodatkowe. Obecnie wszystkie kryteria odnoszą się bezpośrednio do obowiązków nauczyciela wynikających z ustawy – <i>Prawo oświatowe</i> oraz <i>Karty Nauczyciela</i> . Kryteria te noszą nazwę: kryteria szczegółowe . Są w związku z tym bardziej spójne z obowiązującym prawem i lepiej odzwierciedlają rzeczywiste zadania nauczycieli.
2. Uproszczona skala punktacji	Stosowana skala punktacji była rozbudowana, co komplikowało ocenianie: <ul style="list-style-type: none"> • pierwsze kryterium: od 0 do 30 pkt • pozostałe kryteria: od 0 do 5 pkt 	Wprowadzono uproszczoną skalę punktacji , co zapewnia większą jednoznaczność i przejrzystość procesu oceniania: <ul style="list-style-type: none"> • wszystkie kryteria: od 0 do 3 pkt, bez liczb ułamkowych
3. Większy udział nauczyciela w procesie oceny	Nauczyciel miał prawo zapoznania się z projektem oceny, ale nie zawsze miał dostęp do opinii wydawanych przez inne podmioty, takie jak rada rodziców czy samorząd uczniowski.	1. Dyrektor szkoły ma obowiązek zapoznać nauczyciela nie tylko z projektem oceny, ale również z opiniami wydanymi przez uprawnione podmioty, w tym: <ol style="list-style-type: none"> a) radę rodziców (jeśli działa w szkole), b) mentora (w przypadku nauczyciela w trakcie przygotowania do zawodu), c) samorząd uczniowski, d) doradcę metodycznego lub innego nauczyciela mianowanego, dyplomowanego, e) opiekuna naukowo-dydaktycznego (w kolegiach pracowników służb społecznych). 2. Nauczyciel ma prawo ustnie lub pisemnie odnieść się do przedstawionych opinii w terminie 5 dni roboczych od dnia zapoznania się z nimi.
4. Udział dyrektora szkoły w ocenie swojej pracy	Nie istniał taki zapis.	Oceniany dyrektor ma prawo zapoznania się z opiniami: <ol style="list-style-type: none"> a) rady szkoły, b) zakładowych organizacji związkowych, c) rady programowej (w przypadku kolegium pracowników służb społecznych). Dyrektor może również ustnie lub pisemnie odnieść się do tych opinii w terminie 5 dni roboczych od dnia zapoznania się z nimi.
5. Nowa procedura odwoławcza	Nie istniał obowiązek przedstawienia nauczycielowi pisemnego odniesienia dyrektora do zarzutów zawartych w odwołaniu.	W przypadku złożenia odwołania od oceny, dyrektor szkoły ma obowiązek przekazać nauczycielowi swoje pisemne stanowisko wobec zarzutów podniesionych w odwołaniu. Zwiększa to przejrzystość i rzetelność całej procedury.

Zmiany w ocenie pracy nauczyciela odbywającego przygotowanie do zawodu nauczyciela

Oceny pracy nauczyciela dokonuje dyrektor szkoły w następujących terminach:

- a) po upływie co najmniej 8 miesięcy odbywania przygotowania do zawodu nauczyciela, ale nie później niż w 11 miesiącu;
- b) w przypadku zmiany miejsca zatrudnienia w okresie pierwszych 8 miesięcy odbywania przygotowania do zawodu – oceny tej dokonuje się po upływie 3 miesięcy odbywania przygotowania do zawodu nauczyciela w nowym miejscu zatrudnienia, jednak nie wcześniej niż po upływie 8 miesięcy odbywania przygotowania

do zawodu nauczyciela, ale nie później niż w 12 miesiącu odbywania przygotowania do zawodu nauczyciela;

- c) w ostatnim roku odbywania przygotowania do zawodu nauczyciela;
- d) w ostatnim roku odbywania dodatkowego przygotowania do zawodu nauczyciela (*nauczyciel, który uzyskał negatywną ocenę pracy w ostatnim roku odbywania przygotowania do zawodu nauczyciela*).

W przypadku rozwiązania lub wygaśnięcia stosunku pracy w trakcie odbywania przez nauczyciela przygotowania do zawodu nauczyciela lub dodatkowego przygotowania do zawodu nauczyciela dyrektor szkoły dokonuje oceny pracy

nauczyciela za okres dotychczas odbytego przygotowania do zawodu nauczyciela lub dodatkowego przygotowania do zawodu nauczyciela, w terminie **nie dłuższym niż 30 dni roboczych** odpowiednio od dnia rozwiązania lub wygaśnięcia stosunku pracy.

Jeżeli nauczyciel zmienił miejsce zatrudnienia, to ocenę uzyskaną w poprzednim miejscu pracy uwzględnia się przy dokonywaniu oceny w obecnym miejscu pracy.

Ocena pracy nauczyciela mianowanego starającego się o awans na stopień nauczyciela dyplomowanego

1. Ocena pracy nauczyciela mianowanego, który zamierza ubiegać się o awans na stopień nauczyciela dyplomowanego, jest dokonywana **na wniosek tego nauczyciela**.
2. Oceny pracy nauczyciela dokonuje się za okres ostatnich 3 lat pracy przed dokonaniem tej oceny.
3. Do tego okresu nie wlicza się okresów usprawiedliwionej nieobecności nauczyciela w pracy, trwających dłużej niż 3 miesiące, jeżeli w tym okresie nauczyciel:
 - a) przed podjęciem pracy w szkole był nauczycielem, pracującym w Kuratorium Oświaty i/lub w CKE i OKE oraz zatrudnionym na stanowiskach, na których są wymagane kwalifikacje pedagogiczne,
 - b) był urlopowany lub zwolniony z obowiązku świadczenia pracy na podstawie *Ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych* – oceny pracy nauczyciela, dokonuje się za okres pracy w szkole, jednak nie krótszy niż 9 miesięcy;
 - c) zajmował stanowisko dyrektora szkoły, czasowo pełnił obowiązki dyrektora szkoły lub pełnił w zastępstwie obowiązki dyrektora szkoły przez okres co najmniej 6 miesięcy, a w dniu dokonania oceny pracy nie zajmował już stanowiska dyrektora szkoły, nie pełnił czasowo obowiązków dyrektora szkoły lub nie pełnił w zastępstwie obowiązków dyrektora szkoły – oceny pracy nauczyciela dokonuje się za okres pracy na stanowisku nauczyciela, jednak nie krótszy niż 9 miesięcy.

Ponadto:

4. Dyrektor szkoły dokonuje oceny pracy nauczyciela mianowanego w terminie nie dłuższym niż 30 dni roboczych od dnia rozwiązania lub wygaśnięcia stosunku pracy lub przeniesienia do innej szkoły. Oceny pracy dokonuje się za okres dotychczasowej pracy w tej szkole po uzyskaniu stopnia nauczyciela mianowanego. Jeżeli jednak nauczyciel mianowany zmienił miejsce zatrudnienia w okresie 3 lat przed dokonaniem oceny, ocenę pracy z tego okresu z poprzedniego miejsca zatrudnienia uwzględnia się przy dokonywaniu oceny pracy.
5. Dyrektor szkoły dokonuje oceny pracy nauczyciela mianowanego także w przypadku:
 - 1) udzielenia nauczycielowi mianowanemu urlopu bezpłatnego, o którym mowa w art. 17 ust. 2 lub 2a *Karty*

Nauczyciela,

- 2) urlopowania go lub zwolnienia z obowiązku świadczenia pracy na podstawie *Ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych*.

Ocena pracy nauczyciela obejmuje okres dotychczasowej pracy w tej szkole po uzyskaniu stopnia nauczyciela mianowanego. Termin dokonania oceny pracy nie może przekroczyć 30 dni roboczych od dnia zakończenia przez nauczyciela świadczenia pracy w tej szkole.

Ważne terminy związane z oceną pracy

Ocena pracy nauczyciela może być dokonana w każdym czasie, nie wcześniej jednak niż po upływie roku od dokonania oceny poprzedniej.

Dokonanie oceny następuje z inicjatywy dyrektora szkoły **lub** na wniosek:

- a) nauczyciela,
 - b) organu sprawującego nadzór pedagogiczny, a w przypadku nauczycieli placówek doskonalenia nauczycieli – kuratora oświaty,
 - c) organu prowadzącego szkołę,
 - d) rady szkoły,
 - e) rady rodziców.
1. W przypadku oceny pracy dokonywanej z własnej inicjatywy, dyrektor dokonuje oceny w okresie **nie dłuższym niż 3 miesiące** od dnia powiadomienia nauczyciela na piśmie o rozpoczęciu dokonywania oceny jego pracy. Jeżeli dyrektor dokonuje oceny pracy nauczyciela na wniosek uprawnionych, to okres dokonania tej oceny nie może być dłuższy niż **3 miesiące od dnia złożenia wniosku**. Przesłanką do wydłużenia czasu dokonywania oceny pracy może być:
 - a) usprawiedliwiona nieobecność nauczyciela w pracy, trwająca dłużej niż 14 dni,
 - b) odliczenie okresów ferii szkolnych wynikających z przepisów w sprawie organizacji roku szkolnego (w szkołach i placówkach feryjnych),
 - c) urlop wypoczynkowy nauczyciela trwający nieprzerwanie co najmniej 14 dni kalendarzowych (dotyczy przedszkoli i placówek nieferyjnych).
 2. Oceny pracy nauczyciela dokonuje dyrektor szkoły, który przy jej dokonywaniu:
 - a) **zasięga** opinii rady rodziców, z wyjątkiem szkół i placówek, w których nie tworzy się rad rodziców;
 - b) **może zasięgnąć** opinii samorządu uczniowskiego;
 - c) **na wniosek nauczyciela zasięga, a z własnej inicjatywy może zasięgnąć** opinii właściwego doradcy metodycznego, a w przypadku braku takiej możliwości – opinii innego nauczyciela dyplomowanego lub mianowanego;
 - d) **zasięga opinii mentora** w przypadku nauczyciela odbywającego przygotowanie do zawodu nauczyciela lub dodatkowe przygotowanie do zawodu nauczyciela.

Rada rodziców i mentor przedstawiają pisemną opinię w **terminie 14 dni od dnia otrzymania zawiadomienia** o dokonywanej ocenie pracy nauczyciela. Nieprzedstawienie opinii przez radę rodziców lub mentora nie wstrzymuje dokonywania oceny pracy.

Terminy:

1. Zgłoszenie uwag i zastrzeżeń do projektu oceny pracy przez nauczyciela – **5 dni roboczych od dnia zapoznania z oceną pracy**.
2. Wniesienie przez nauczyciela odwołania od oceny pracy do organu sprawującego nadzór pedagogiczny nad szkołą (placówką) za pośrednictwem dyrektora – **14 dni od dnia jej doręczenia**.
3. Przekazanie przez dyrektora do organu sprawującego nadzór pedagogiczny odwołania wraz z pisemnym odniesieniem się do zarzutów podniesionych w odwołaniu – **5 dni roboczych od dnia otrzymania odwołania**.
4. Rozstrzygnięcie przez organ nadzoru pedagogicznego – **30 dni od dnia otrzymania odwołania**.

Procedura dokonywania oceny pracy nauczyciela

1. Jeśli ocena pracy nauczyciela jest dokonywana z inicjatywy dyrektora szkoły, **niezwłocznie** powiadamia on nauczyciela, **w formie pisemnej**, o rozpoczęciu dokonywania oceny jego pracy. Tryb rozpoczyna się w tym przypadku od dnia wpłynięcia tego wniosku. Jeżeli wniosek został złożony przez organ do tego uprawniony, dyrektor zawiadamia **w formie pisemnej** o rozpoczęciu dokonywania oceny pracy nauczyciela.
2. Bez **zbędnej zwłoki** dyrektor zwraca się z wnioskiem o opinię do określonych podmiotów:
 - a) rady rodziców, z wyjątkiem szkół i placówek, w których nie tworzy się rad rodziców,
 - b) samorządu uczniowskiego,
 - c) właściwego doradcy metodycznego, w przypadku zaś braku takiej możliwości – opinii innego nauczyciela dyplomowanego lub mianowanego, a w przypadku nauczyciela publicznego kolegium pracowników służb społecznych – opinii opiekuna naukowo-dydaktycznego – **na wniosek nauczyciela lub własnej inicjatywy**,
 - d) mentora, w przypadku nauczyciela odbywającego przygotowanie do zawodu nauczyciela lub dodatkowe przygotowanie do zawodu nauczyciela; opinie wyrażane są **w formie pisemnej wraz z uzasadnieniem**,
 - e) właściwych władz kościelnych w przypadku nauczyciela religii.
3. Dyrektor po dokonaniu analizy realizacji wymagań szczegółowych z uwzględnieniem opinii ustala w punktach poziom ich spełnienia w skali od 0 – 3 punktów za każde kryterium.
4. Dyrektor ustala ocenę pracy w zależności od sumy punktów określających poziom spełnienia kryteriów.

WAŻNE:

1. W przypadku uzupełniania przez nauczyciela tygodniowego obowiązkowego wymiaru zajęć, oceny pracy nauczyciela dokonuje dyrektor szkoły, w której nauczyciel jest zatrudniony, w porozumieniu z dyrektorem szkoły, w której nauczyciel uzupełnia obowiązkowy wymiar zajęć.
2. W przypadku nauczyciela zatrudnionego w kilku szkołach, który w żadnej z tych szkół nie jest zatrudniony w wymiarze co najmniej 1/2 obowiązkowego wymiaru zajęć, łącznie jednak wymiar jego zajęć stanowi co najmniej 1/2 obowiązkowego wymiaru zajęć dla danego stanowiska, oceny pracy dokonuje dyrektor szkoły wyznaczony przez organ sprawujący nadzór pedagogiczny w porozumieniu z dyrektorami szkół, w których nauczyciel jest zatrudniony.
3. Dyrektor przygotowuje projekt oceny pracy wraz z uzasadnieniem dotyczącym każdego kryterium.
4. Dyrektor zapoznaje nauczyciela z projektem oceny pracy oraz zgromadzonymi opiniami o jego pracy.
5. Dyrektor od dnia zapoznania nauczyciela z projektem oceny pracy oczekuje zgłoszenia przez niego uwag i zastrzeżeń dotyczących projektu oceny pracy i (lub) odniesienia się do opinii.
6. Po upływie terminu dyrektor doręcza nauczycielowi oryginał *Karty oceny pracy*, kopię zaś włącza się do teczki akt osobowych.
7. Jeżeli nauczyciel nie zgadza się z oceną, wnosi odwołanie.
8. Dyrektor pisemnie odnosi się do zarzutów. Dokument ten jest dołączany do odwołania od oceny pracy. Dokumenty przekazuje do organu nadzoru pedagogicznego oraz przekazuje nauczycielowi, który odwołał się od oceny pracy, pisemne odniesienie się do zarzutów podniesionych w odwołaniu.

Zapoznanie nauczyciela z projektem oceny

1. Dyrektor uzgadnia z nauczycielem termin zapoznania się z projektem oceny pracy.
2. Na wniosek nauczyciela przy zapoznawaniu z projektem oceny pracy może być obecny przedstawiciel wskazanej przez nauczyciela zakładowej organizacji związkowej.
3. Nauczyciel zapoznaje się z projektem oceny pracy oraz opiniami.
4. Nauczyciel może zgłosić uwagi i zastrzeżenia do projektu oceny pracy:
 - a) ustnie przy zapoznawaniu go z projektem oceny pracy,
 - b) w formie pisemnej w terminie 5 dni roboczych od dnia zapoznania go z projektem oceny.
5. Nauczyciel może także odnieść się do opinii:
 - a) w formie ustnej (przy zapoznawaniu go z projektem oceny pracy),
 - b) w formie pisemnej – w terminie 5 dni roboczych.
6. Dyrektor szkoły doręcza nauczycielowi oryginał *Karty oceny pracy* nie wcześniej niż po upływie 5 dni roboczych od

dnia zapoznania się z projektem oceny pracy i opiniami.
Kopia oceny pracy przechowywana jest w teczce akt osobowych nauczyciela.

7. Wzór karty oceny określa art.6a ust.8 pkt.8a *Ustawy Karta Nauczyciela*:

- 1) imię (imiona) i nazwisko oraz datę urodzenia nauczyciela;
- 2) miejsce zatrudnienia i zajmowane stanowisko;
- 3) staż pracy pedagogicznej;
- 4) stopień awansu zawodowego lub informację o nieposiadaniu stopnia awansu zawodowego;
- 5) wykształcenie;
- 6) datę dokonania ostatniej oceny pracy;

- 7) okres pracy, za który została dokonana ocena pracy;
- 8) stwierdzenie uogólniające, o którym mowa w ust. 4;
- 9) uzasadnienie oceny pracy odnoszące się do poziomu spełnienia każdego kryterium oceny pracy, które miało zastosowanie do oceny pracy tego nauczyciela;
- 10) datę dokonania oceny pracy;
- 11) podpis osoby dokonującej oceny pracy;
- 12) pouczenie o terminie i trybie wniesienia odwołania od oceny pracy albo złożenia wniosku o ponowne ustalenie oceny pracy.

Szczególną uwagę należy zwrócić na punkt 7 i 9. Przykład uzupełnienia punktu 9 zamieściliśmy w poniższej tabeli.

Tabela 2. Uzasadnienie oceny pracy nauczyciela zawierające uzasadnienie oceny poziomu spełnienia każdego kryterium.

Szczegółowe kryteria oceny pracy nauczyciela	Punktacja według MEN	Punkty przydzielone przez dyrektora	Uzasadnienie przydzielonych punktów
1) poprawność merytoryczna i metodyczna prowadzonych zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych, wynikających ze specyfiki szkoły i zajmowanego stanowiska, z uwzględnieniem wykorzystania metod aktywizujących ucznia, w tym narzędzi multimedialnych i informatycznych, dostosowanych do specyfiki zajęć;	0 – 3		
1a) analizowanie własnej pracy i wykorzystywanie wniosków wynikających z tej analizy do doskonalenia procesu dydaktyczno-wychowawczego i opiekuńczego oraz osiąganie pozytywnych efektów pracy;	0 – 3		
2) dbałość o bezpieczne i higieniczne warunki nauki, wychowania i opieki;	0 – 3		
3) znajomość praw dziecka, w tym praw określonych w <i>Konwencji o prawach dziecka</i> , przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991 r. poz. 526, z 2000 r. poz. 11 oraz z 2013 r. poz. 677), ich realizację oraz kierowanie się dobrem ucznia i troską o jego zdrowie z poszanowaniem jego godności osobistej;	0 – 3		
4) wspieranie każdego ucznia, w tym ucznia niepełnosprawnego, w jego rozwoju oraz tworzenie warunków do aktywnego i pełnego uczestnictwa ucznia w życiu szkoły oraz środowiska lokalnego;	0 – 3		
5) kształtowanie u uczniów szacunku do drugiego człowieka, świadomości posiadanych praw oraz postaw: obywatelskiej, patriotycznej i prospołecznej, w tym przez własny przykład nauczyciela;	0 – 3		
6) współpraca z innymi nauczycielami w zakresie wynikającym z realizowanych przez szkołę zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych oraz zadań statutowych;	0 – 3		
7) przestrzeganie przepisów prawa z zakresu funkcjonowania szkoły oraz wewnętrznych uregulowań obowiązujących w szkole, w której nauczyciel jest zatrudniony;	0 – 3		
8) poszerzanie wiedzy i doskonalenie umiejętności związanych z wykonywaną pracą, w tym w ramach doskonalenia zawodowego;	0 – 3		
9) współpraca z rodzicami;	0 – 3		
10) realizowanie innych zajęć i czynności, o których mowa w art. 42 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – <i>Karta Nauczyciela</i> , zwanej dalej <i>Ustawą – Karta Nauczyciela</i> ;	0 – 3		
11) diagnozowanie potrzeb i możliwości ucznia oraz indywidualizowanie pracy z uczniem.	0 – 3		

Odwołanie od oceny pracy nauczyciela

Nauczyciel ma prawo wniesienia odwołania, jeżeli nie zgadza się z uzyskaną oceną pracy. Odwołanie powinno zawierać konkretne zarzuty oraz ich uzasadnienie.

Zarzuty mogą dotyczyć między innymi:

- 1) naruszenia procedury dokonywania oceny, w tym terminów,
- 2) nieobiektywności oceny,
- 3) pominięcia osiągnięć zawodowych,
- 4) braku odzwierciedlenia rzeczywistej jakości pracy nauczyciela,
- 5) niewłaściwej interpretacji szczegółowych kryteriów oceny pracy.

Nauczyciel wnosi odwołanie do organu sprawującego nadzór pedagogiczny za pośrednictwem dyrektora z zachowaniem terminu 14 dni od dnia uzyskania *Karty oceny pracy*. Odwołanie wnosi się na piśmie ze wskazaniem zarzutów i ich uzasadnieniem.

Dyrektor szkoły przekazuje odwołanie od oceny pracy nauczyciela, dokumentację przebiegu oceny pracy, pisemne odniesienie się do zarzutów do organu sprawującego nadzór pedagogiczny, w nieprzekraczalnym terminie 5 dni roboczych od dnia otrzymania odwołania.

Dyrektor szkoły przekazuje nauczycielowi, który odwołał się od oceny pracy, pisemne odniesienie się do zarzutów podniesionych w odwołaniu.

Kurator oświaty powołuje zespół oceniający, w skład którego wchodzi w przypadku nauczycieli szkół (przedszkoli):

- 1) przedstawiciel organu sprawującego nadzór pedagogiczny, a w przypadku nauczyciela placówki doskonalenia nauczycieli – kuratora oświaty, **jako przewodniczący zespołu**;
- 2) przedstawiciel rady pedagogicznej szkoły;
- 3) przedstawiciel rady rodziców;
- 4) doradca metodyczny lub nauczyciel-konsultant;
- 5) przedstawiciel zakładowej organizacji związkowej wskazanej przez ocenianego nauczyciela – **powołany na wniosek tego nauczyciela**.

Zespół oceniający rozpatruje odwołanie od oceny pracy nauczyciela **po uprzednim wysłuchaniu nauczyciela**, który wniósł odwołanie, przy czym niestawienie się nauczycie-

la, mimo prawidłowego zawiadomienia o posiedzeniu, nie wstrzymuje prac zespołu oceniającego (skuteczne powiadomienie nauczyciela na 5 dni roboczych przed terminem posiedzenia zespołu oceniającego).

Zespół po analizie dokumentów i wysłuchaniu nauczyciela rozstrzyga sprawę poprzez:

- 1) podtrzymanie oceny pracy dokonanej przez dyrektora szkoły,
- 2) uchylenie oceny pracy dokonanej przez dyrektora szkoły oraz ustalenie nowej oceny pracy nauczyciela,
- 3) uchylenie oceny pracy dokonanej przez dyrektora szkoły oraz przekazanie sprawy do ponownego ustalenia oceny pracy wyłącznie w sytuacji stwierdzenia, że ocena pracy została dokonana **z naruszeniem prawa**.

W przypadku zaistnienia sytuacji rozstrzygnięcia, o którym mowa w punkcie 3, dyrektor szkoły ponownie ustala ocenę pracy w terminie nie dłuższym niż 30 dni roboczych od dnia otrzymania rozstrzygnięcia. Procedura odwoławcza rozstrzyga się w okresie 30 dni od dnia wypłynięcia odwołania do organu sprawującego nadzór pedagogiczny.

WAŻNE:

Ocena pracy ustalona przez organ nadzoru pedagogicznego jest **ostateczna**.

Podsumowanie

Podsumowując, warto zwrócić uwagę, że ocena pracy nauczyciela powinna być ważnym narzędziem mającym wpływ na jakość edukacji w szkole czy w przedszkolu. Stanie się tak tylko wtedy, gdy jest przeprowadzana rzetelnie, obiektywnie i zgodnie z obowiązującymi procedurami. Prawo do odwołania się od oceny daje gwarancję ochrony nauczyciela i sprzyja transparentności całego procesu. Znajomość zasad oceniania, terminów oraz trybu odwoławczego pozwala nauczycielom świadomie korzystać ze swoich praw, a dyrektorom budować kulturę dialogu i zaufania w szkole.

W kolejnym artykule opisane zostaną szczegółowe kryteria oceny pracy nauczyciela oraz autorzy zaproponują narzędzia wspierające dyrektora w procesie dokonywania oceny pracy nauczyciela.

RODN „WOM” w Katowicach zaprasza!

Sieć współpracy dla wicedyrektorów szkół

Cele:

1. Doskonalenie kompetencji na stanowisku kierowniczym w szkole.
2. Wymiana doświadczeń i dobrych praktyk.
3. Wsparcie merytoryczne w pracy wicedyrektora.

Zakres tematyczny:

Zagadnienia w zakresie zadań wicedyrektora w zarządzaniu szkołą, w tym aspekty prawne.

Kontakt: Dorota Rembiasz-Gaborska, tel.: 32 258 22 09 wew. 203

e-mail: dgaborska@womkat.edu.pl

Edukacja w działaniu: realizacja priorytetów oświatowych

– autoewaluacja dyrektora

— Anna Czarlińska-Wężyk —

Pracownia Wychowania, Kształcenia Ogólnego i Zawodowego w RODN „WOM” w Katowicach

*Analfabetami XXI wieku nie będą ci, którzy nie potrafią czytać i pisać,
lecz ci, którzy nie potrafią się uczyć, oduczać i uczyć na nowo.*

ALVIN TOFFLER

» Priorytety oświatowe obowiązujące w tym roku szkolnym są na tyle uniwersalne, że z pewnością będą wskazówką do pracy w latach następnych. Podobnie sposób analizy ich realizacji w szkole.

W roku szkolnym 2025/2026 polityka oświatowa państwa koncentruje się na wszechstronnym rozwoju ucznia, obejmując zarówno kompetencje poznawcze, społeczne, jak i zdrowotne. Jednym z kluczowych priorytetów jest kształtowanie myślenia analitycznego poprzez interdyscyplinarne podejście do nauczania przedmiotów przyrodniczych i ścisłych oraz wzmacnianie umiejętności matematycznych, które stanowią fundament współczesnej edukacji ogólnej. Równoległe szkoła ma pełnić funkcję **przestrzeni edukacji obywatelskiej, sprzyjającej** budowaniu postaw patriotycznych, społecznych i obywatelskich, a także **odpowiedzialności za dobro wspólne, bezpieczeństwo własne i innych.**

Istotnym obszarem działań jest promocja zdrowego stylu życia, obejmująca zarówno edukację prozdrowotną, jak i wspieranie aktywności fizycznej uczniów. W odpowiedzi na rosnące wyzwania społeczne, szczególny nacisk położono na profilaktykę przemocy **równieśniczej oraz troskę o zdrowie**

psychiczne dzieci i młodzieży, w tym udzielanie wsparcia w sytuacjach kryzysowych.

W dobie intensywnego rozwoju technologii cyfrowych priorytetem staje się również kształtowanie higieny cyfrowej, bezpiecznego korzystania z Internetu oraz rozwijanie umiejętności krytycznej analizy informacji. Nauczyciele są zachęceni do świadomego i metodycznie poprawnego wykorzystywania nowoczesnych technologii, w tym narzędzi opartych na sztucznej inteligencji, oraz zasobów Zintegrowanej Platformy Edukacyjnej.

Kolejnym kierunkiem jest promocja kształcenia zawodowego już na etapie szkoły podstawowej oraz wzmacnianie roli doradztwa zawodowego, co ma pomóc uczniom w świadomym planowaniu przyszłej ścieżki edukacyjno-zawodowej. Ważnym elementem polityki jest także rozwijanie zainteresowania kulturą i językiem polskim wśród Polonii oraz wspieranie nauczania języka polskiego w środowiskach polonijnych.

Całość działań dopełnia promowanie oceniania kształtującego i metod aktywizujących, które wzmacniają poczucie sprawczości ucznia, rozwijają jego aktywność poznawczą i sprzyjają bardziej efektywnemu uczeniu się.

W poniższej tabeli pokazano cele poszczególnych kierunków oraz przykładowe działania, które pozwalają te cele zrealizować (uwaga: pominięto kierunek 7 *Rozwijanie zainteresowania kulturą i językiem polskim wśród Polonii. Nauczanie języka polskiego w środowiskach polonijnych*).

Tabela: Kierunek → Cele → Przykłady działań

Kierunek polityki oświatowej państwa w roku szkolnym 2025/2026	Cele realizacji kierunku	Przykłady działań w szkole
1. Kształtowanie myślenia analitycznego i interdyscyplinarności; rozwijanie umiejętności matematycznych	<ul style="list-style-type: none"> Rozwijanie umiejętności analitycznych uczniów Wprowadzanie interdyscyplinarnych metod pracy Wzmacnianie rozumowania matematycznego Łączenie treści z różnych przedmiotów 	<ul style="list-style-type: none"> Projekty STEAM Analiza danych na lekcjach różnych przedmiotów Zadania problemowe i badawcze Praca metodą projektu Wspólne lekcje międzyprzedmiotowe
2. Edukacja obywatelska, patriotyczna i społeczna	<ul style="list-style-type: none"> Kształtowanie postaw obywatelskich i patriotycznych Wzmacnianie odpowiedzialności za region i ojczyznę Rozwijanie kompetencji społecznych Budowanie kultury bezpieczeństwa i współpracy 	<ul style="list-style-type: none"> Samorząd uczniowski Wolontariat i akcje społeczne Projekty lokalne i regionalne Debaty, symulacje obywatelskie Udział w uroczystościach lokalnych
3. Promocja zdrowego trybu życia i aktywności fizycznej	<ul style="list-style-type: none"> Kształtowanie nawyków prozdrowotnych Wzmacnianie aktywności fizycznej uczniów Promowanie zdrowego stylu życia Wspieranie dobrostanu fizycznego 	<ul style="list-style-type: none"> Dodatkowe zajęcia sportowe Dni zdrowia i aktywności Warsztaty o zdrowym odżywianiu Współpraca z klubami sportowymi Przerwy ruchowe
4. Profilaktyka przemocy rówieśniczej i wsparcie zdrowia psychicznego	<ul style="list-style-type: none"> Zapobieganie przemocy i agresji Wczesne reagowanie na kryzysy psychiczne Wzmacnianie kompetencji wychowawczych nauczycieli Tworzenie bezpiecznego środowiska szkolnego 	<ul style="list-style-type: none"> Programy profilaktyczne Zajęcia z psychologiem Procedury reagowania na przemoc Szkolenia dla nauczycieli z zakresu radzenia sobie w trudnych sytuacjach wychowawczych Współpraca z poradniami i instytucjami
5. Higiena cyfrowa, krytyczna analiza informacji, bezpieczne korzystanie z Internetu i AI	<ul style="list-style-type: none"> Kształtowanie odpowiedzialnych zachowań w sieci Rozwijanie umiejętności krytycznego myślenia Świadome korzystanie z technologii i AI Wspieranie nauczycieli w metodycznym użyciu narzędzi cyfrowych 	<ul style="list-style-type: none"> Lekcje o fake newsach Opracowanie zasad bezpiecznego korzystania z Internetu Projekty z wykorzystaniem narzędzi cyfrowych Szkolenia dla nauczycieli z wykorzystania AI Wykorzystanie Zintegrowanej Platformy Edukacyjnej
6. Promocja kształcenia zawodowego i doradztwo zawodowe	<ul style="list-style-type: none"> Wzmacnianie roli doradztwa zawodowego Przygotowanie uczniów do wyboru ścieżki edukacyjnej Promowanie szkolnictwa branżowego i technicznego Współpraca z pracodawcami 	<ul style="list-style-type: none"> Spotkania z doradcą zawodowym Wizyty zawodoznawcze Warsztaty kompetencji przyszłości Targi edukacyjne Współpraca z lokalnymi firmami
8. Ocenianie kształtujące i metody aktywizujące	<ul style="list-style-type: none"> Wzmacnianie sprawczości ucznia Rozwijanie aktywności poznawczej Stosowanie oceniania wspierającego uczenie się Wprowadzanie metod aktywizujących 	<ul style="list-style-type: none"> Informacja zwrotna zamiast stopni Nacisk na precyzowanie celów lekcji i kryteriów sukcesu Metody aktywizujące (np. stacje zadaniowe, drama, dyskusje, gry dydaktyczne) Samooceńna i ocena koleżeńska Portfolio ucznia

Poniżej arkusz autoewaluacji dla dyrektora szkoły, pomagający zdiagnozować stopień realizacji priorytetów państwa.

Formularz autoewaluacji realizacji kierunków polityki oświatowej państwa (na przykładzie roku 2025/2026)

Dane szkoły
Nazwa szkoły:
Typ szkoły:
Dyrektor:
Data wypełnienia:

I. Obszar: Jakość kształcenia		
1. Wzmacnianie kompetencji kluczowych uczniów	TAK	NIE
Pytania autoewaluacyjne: <ul style="list-style-type: none"> Czy w szkole realizowane są działania rozwijające kompetencje językowe, matematyczne, cyfrowe i społeczne? Czy nauczyciele stosują metody aktywizujące i ocenianie wspierające uczenie się? Czy szkoła monitoruje postępy uczniów i wykorzystuje wyniki do planowania pracy? 		
Ocena: w pełni zrealizowane / częściowo zrealizowane / w trakcie wdrażania / do poprawy		
Dowody / przykłady działań:		
Wnioski i rekomendacje:		
2. Wykorzystanie nadzoru pedagogicznego do rozwoju szkoły	TAK	NIE
Pytania autoewaluacyjne: <ul style="list-style-type: none"> Czy wnioski z nadzoru pedagogicznego są analizowane i wdrażane? Czy nauczyciele są przygotowani do rozpoznawania zagrożeń i uwzględniają je w pracy? Czy dyrektor monitoruje realizację działań wynikających z kierunków polityki? 		
Ocena: w pełni zrealizowane / częściowo zrealizowane / w trakcie wdrażania / do poprawy		
Dowody:		
Wnioski:		

II. Obszar: Bezpieczeństwo i dobrostan uczniów		
3. Budowanie kultury bezpieczeństwa fizycznego i psychicznego	TAK	NIE
Pytania autoewaluacyjne: <ul style="list-style-type: none"> Czy szkoła posiada aktualne procedury bezpieczeństwa i reagowania kryzysowego? Czy nauczyciele są przygotowani do rozpoznawania zagrożeń i wspierania uczniów? Czy szkoła prowadzi działania profilaktyczne i edukacyjne dotyczące dobrostanu? 		
Ocena: w pełni zrealizowane / częściowo zrealizowane / w trakcie wdrażania / do poprawy		
Dowody:		
Wnioski:		
4. Współpraca z rodzicami i instytucjami wspierającymi	TAK	NIE
Pytania autoewaluacyjne: <ul style="list-style-type: none"> Czy szkoła współpracuje z poradniami, organizacjami społecznymi, policją, OPS? Czy rodzice są informowani o działaniach szkoły i angażowani w ich realizację? Czy szkoła reaguje adekwatnie na zgłaszane problemy? 		
Ocena: w pełni zrealizowane / częściowo zrealizowane / w trakcie wdrażania / do poprawy		
Dowody:		
Wnioski:		

III. Obszar: Wyzwania wychowawcze i społeczne		
5. Wsparcie uczniów ze zróżnicowanymi potrzebami	TAK	NIE
Pytania autoewaluacyjne: <ul style="list-style-type: none"> Czy szkoła diagnozuje potrzeby uczniów i dostosowuje do nich działania? Czy nauczyciele stosują indywidualizację pracy? Czy uczniowie otrzymują adekwatne wsparcie specjalistyczne? 		
Ocena: w pełni zrealizowane / częściowo zrealizowane / w trakcie wdrażania / do poprawy		
Dowody:		
Wnioski:		
6. Kształtowanie postaw obywatelskich i prospołecznych	TAK	NIE
Pytania autoewaluacyjne: <ul style="list-style-type: none"> Czy szkoła realizuje działania rozwijające odpowiedzialność, empatię i zaangażowanie społeczne? Czy uczniowie uczestniczą w projektach społecznych, wolontariacie, samorządzie? Czy szkoła współpracuje z lokalnym środowiskiem? 		
Ocena: w pełni zrealizowane / częściowo zrealizowane / w trakcie wdrażania / do poprawy		
Dowody:		
Wnioski:		

IV. Obszar: Zarządzanie szkołą i wdrażanie zmian		
7. Planowanie strategiczne i organizacja pracy szkoły	TAK	NIE
Pytania autoewaluacyjne: <ul style="list-style-type: none"> • Czy plan pracy szkoły uwzględnia kierunki polityki oświatowej? • Czy działania są monitorowane i modyfikowane w razie potrzeby? • Czy dyrektor angażuje nauczycieli w proces planowania? 		
Ocena: w pełni zrealizowane / częściowo zrealizowane / w trakcie wdrażania / do poprawy		
Dowody:		
Wnioski:		
8. Wdrażanie innowacji i projektów edukacyjnych	TAK	NIE
Pytania autoewaluacyjne: <ul style="list-style-type: none"> • Czy szkoła realizuje projekty rozwijające kompetencje uczniów? • Czy nauczyciele podejmują działania innowacyjne? • Czy szkoła monitoruje efekty wdrażanych projektów? 		
Ocena: w pełni zrealizowane / częściowo zrealizowane / w trakcie wdrażania / do poprawy		
Dowody:		
Wnioski:		

V. Podsumowanie autoewaluacji
Najważniejsze mocne strony szkoły:
Obszary wymagające poprawy:
Rekomendowane działania na kolejny rok szkolny:

Wdrażanie kierunków polityki oświatowej w każdym roku szkolnym to proces, który ma realnie wzmocnić rozwój intelektualny, społeczny i emocjonalny uczniów. Od kształtowania myślenia analitycznego i promowania zdrowego stylu życia, przez budowanie postaw obywatelskich i przeciwdziałanie przemocy rówieśniczej, aż po rozwijanie higieny cyfrowej i świadome korzystanie z nowych technologii – priorytety te wyznaczają kierunek nowoczesnej, odpowiedzialnej edukacji. Szkoły, nauczyciele i samorządy uczniowskie stają każdorazowo przed wyzwaniem poszukiwania skutecznych sposobów, by przełożyć te założenia na codzienną praktykę, tworząc środowisko sprzyjające bezpieczeństwu, aktywności i poczuciu sprawczości młodych ludzi.

RODN „WOM” w Katowicach zaprasza!

PROGRAM KOMPLEKSOWEGO WSPOMAGANIA SZKÓŁ

Przez wspomaganie należy rozumieć działania organu sprawującego nadzór pedagogiczny lub dyrektora szkoły lub placówki mające na celu inspirowanie i intensyfikowanie w szkole lub placówce procesów służących poprawie i doskonaleniu ich pracy, ukierunkowane na rozwój uczniów i wychowanków.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie nadzoru pedagogicznego

Struktura programu:

- Zgłoszenie się szkoły do programu.
- Podpisanie porozumienia pomiędzy dyrektorem szkoły i dyrektorem RODN „WOM” w Katowicach.
- Diagnoza wstępna – analiza czynników kontekstowych szkoły i określenie obszarów do rozwoju.
- Opracowanie ogólnych założeń programu działań (RPW – Roczny Plan Wspomagania), dostosowanych do potrzeb szkoły.
- Pomoc ośrodka w realizacji procesu kompleksowego wsparcia poprzez koordynację szkoleń, konsultacji i spotkań z ekspertami.

- Monitorowanie procesu.
- Podsumowanie, wspólnie z nauczycielami, programu wsparcia poprzez określenie stopnia realizacji założonych celów.

Przykłady obszarów wymagających wsparcia:

- agresja w szkole,
- konflikty w obrębie rady pedagogicznej,
- współpraca z rodzicami i otoczeniem,
- wdrażanie kompetencji kluczowych,
- niższe od oczekiwanych wyniki na egzaminach zewnętrznych,
- niedostosowanie metod pracy nauczycieli do potrzeb szkoły.

Korzyści dla szkoły: wymierne efekty pracy, całościowe spojrzenie ekspertów na szkołę, wsparcie wysokiej klasy specjalistów.

Zgłoszenia: Dział Szkoleń: kursy@womkat.edu.pl; szkolenia@womkat.edu.pl

Zapraszamy do współpracy!

Program Weź nie hejtuj

— Karina Pawłowska —

Zastępca Dyrektora Delegatury w Bytomiu Kuratorium Oświaty w Katowicach

» Program *Weź nie hejtuj* powstał z inicjatywy Śląskiej Kurator Oświaty przy współdziałaniu bytomskiej delegatury Kuratorium Oświaty w Katowicach, poradni psychologiczno-pedagogicznych z Bytomia, Chorzowa, Piekar Śląskich, Świętochłowic i Tarnowskich Gór, Wydziału Prewencji Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach, ROM-E „Metis” w Katowicach oraz fundacji YaQ Projekt. Wspólnie opracowano założenia do realizacji programu z zakresu profilaktyki społecznej, dotyczącej hejtu wśród dzieci i młodzieży.

Wraz z rosnącą obecnością mediów społecznościowych i wzmożoną aktywnością w Internecie hejt stał się poważnym problemem dotyczącym szczególnie najmłodsze pokolenie. Z tego względu ważne jest, aby zarówno rodzice, jak i nauczyciele potrafili rozpoznawać oznaki hejtu i wiedzieli, jak na nie reagować. Dzieci i młodzież potrzebują wsparcia – nie tylko po to, by radzić sobie z trudnymi emocjami, ale też by nauczyć się odróżniać hejt od konstruktywnej krytyki, rozwijać dobre nawyki i odpowiednio reagować na przemoc. Współpraca szkół, rodzin i instytucji publicznych może pomóc tworzyć środowisko online, w którym młodzi ludzie czują się bezpieczni. Edukacja na różnych poziomach – w domu, szkole i przestrzeni publicznej – ma kluczowe znaczenie w budowaniu świadomości na temat hejtu i jego skutków.

Wdrożony program ma na celu zwrócenie uwagi na społeczne skutki hejtu i manipulacji w sieci, a jego realizacja została zaplanowana wieloaspektowo, by dać uczestnikom i beneficjentom narzędzia do skutecznego edukowania i wpły-

wania na zmianę świadomości najmłodsze pokolenia.

Najważniejszą częścią programu jest opracowany w jego efekcie podręcznik dla nauczycieli, rodziców, dzieci i młodzieży, który został zredagowany w formie przewodnika zawierającego informacje na temat hejtu, wiele przykładów praktycznych rozwiązań w sytuacjach kryzysowych, scenariusze zajęć oraz propozycje przydatnych książek, filmów i artykułów. Podręcznik znajduje się w formie elektronicznej na stronie Kuratorium Oświaty w Katowicach¹ i jest dostępny dla wszystkich zainteresowanych. Poniżej jego wybrane fragmenty.

Definicje negatywnych zjawisk

➤ **Autor: Leszek Waclawczyk, Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Świętochłowicach**

Hejt to celowe działanie mające na celu skrzywdzenie drugiego człowieka – poprzez obrażanie, zastraszenie lub poniżanie. Może dotyczyć jednej osoby albo całej grupy i występować w różnych formach, takich jak:

- **obraźliwe komentarze** – np. wyzwiska dotyczące wyglądu, sposobu bycia czy przekonań,
- **groźby** – wiadomości mające wywołać strach lub poczucie zagrożenia,
- **fałszywe oskarżenia** – np. rozpowszechnianie nieprawdziwych informacji, które mogą zniszczyć czyjąś reputację,
- **wykluczanie społeczne** – np. ignorowanie lub usuwanie kogoś z grup i społeczności internetowych.

¹ https://kuratorium.katowice.pl/wp-content/uploads/2025/09/podrecznik-hejt_wo.pdf

Hejt często wynika z negatywnych emocji takich jak złość, zazdrość czy brak akceptacji dla odmienności. Zdarza się, że osoby hejtujące same zmagają się z problemami – niską samooceną, frustracją czy poczuciem bezsilności. W takich sytuacjach hejt staje się dla nich niezdrowym sposobem na radzenie sobie z emocjami. Choć może dawać chwilowe poczucie ulgi, długoterminowo jest niszczący – zarówno dla ofiary, jak i sprawcy.

Zrozumienie, czym jest hejt i jakie może mieć źródła, to pierwszy krok do skutecznego przeciwdziałania przemocy w Internecie.

Współczesny hejt w sieci może przybierać różne formy – nie zawsze są to tylko obraźliwe komentarze. Coraz częściej mamy do czynienia z bardziej złożonymi i groźnymi działaniami, które mogą poważnie wpłynąć na życie ofiary. Oto niektóre z nich:

- **Cybermobbing** – czyli długotrwałe prześladowanie i wywieranie presji psychicznej na kogoś w internecie (np. poprzez ciągłe krytykowanie, wyśmiewanie lub ośmieszanie).
- **Zdradzenie tajemnic** – zdobywanie w sposób podstępny prywatnych informacji, a następnie ich ujawnianie, często w celu upokorzenia danej osoby.
- **Oczernianie i tworzenie plotek** – rozpowszechnianie fałszywych, ale często z pozoru wiarygodnych informacji na temat ofiary, przez co trudno jest się od nich jednoznacznie odciąć.
- **Flame war (wojny na obelgi)** – internetowe kłótnie pełne agresji, często wywołane błahymi powodami, w których uczestnicy przerzucają się obraźliwymi komentarzami.
- **Kradzież tożsamości** – podszywanie się pod kogoś w sieci, np. poprzez włamanie na konto i publikowanie kompromitujących lub fałszywych treści pod jego imieniem.
- **Cybernękanie** – uporczywe wysyłanie gróźb, stosowanie szantażu emocjonalnego, próby zastraszania – wszystko to w celu wywarcia wpływu na ofiarę.
- **Happyslapping** – fizyczny atak na przypadkową osobę (np. pobicie czy niszczenie rzeczy), który jest nagrywany, a następnie publikowany w sieci dla zabawy.

Piramida nienawiści według Gordona Allporta

Model ten pokazuje, jak uprzedzenia i nietolerancja rozwijają się stopniowo – od słów do czynów. Każdy poziom piramidy to poważniejsze zagrożenie. Jeśli nie reagujemy na niższe formy nienawiści, mogą one przerodzić się w poważną przemoc.

1. Złośliwe żarty i mowa nienawiści

To pierwszy, często lekceważony poziom. Obejmuje obraźliwe komentarze, wyśmiewanie, stereotypy i hejt. Choć bywa tłumaczony jako żart, jest fundamentem nienawiści.

2. Unikanie i izolacja

Osoby postrzegane jako *inne* są ignorowane, wykluczane z grupy lub celowo omijane. Zaczyna się tworzenie podziałów *my – oni*.

3. Dyskryminacja

Na tym etapie uprzedzenia przekładają się na działania – ktoś jest traktowany gorzej, np. niedopuszczany do aktywności, oceniany niesprawiedliwie, pomijany.

4. Przemoc fizyczna

Nienawiść przeradza się w czyny – bicie, niszczenie mienia, napaści. Przemoc staje się narzędziem zastraszania.

5. Eksterminacja

To najtragiczniejszy etap, w którym nienawiść prowadzi do prób całkowitego usunięcia drugiej grupy – np. poprzez ludobójstwo lub inne formy brutalnej przemocy.

Skala zjawiska²

Co mówią liczby?

- **68%** nastolatków uważa, że hejt w Internecie to poważny problem.
- **40%** przyznaje, że nigdy nikomu nie powiedziało, że padli ofiarą hejtu.
- **40%** twierdzi, że obraźliwe komentarze to po prostu część komunikacji w sieci.
- **25%** nie potrafi rozpoznać, co dokładnie można nazwać hejtem.

Skutki hejtu

Chociaż hejt najczęściej pojawia się w Internecie, jego skutki wykraczają daleko poza świat wirtualny i mają realny wpływ na codzienne funkcjonowanie młodych ludzi.

Doświadczanie obraźliwych komentarzy, gróźb czy wykluczenia niesie poważne konsekwencje dla zdrowia psychicznego i fizycznego nastolatków. Oto najczęstsze skutki:

- **Spadek poczucia własnej wartości** – dzieci i młodzież, która doświadcza hejtu, zaczyna wątpić w siebie, swoje umiejętności i wartość jako osoba.
- **Silny stres i lęk** – nieustanne napięcie oraz strach przed kolejnym atakiem mogą prowadzić do przewlekłego stresu i zaburzeń lękowych.
- **Depresja i przygnębienie** – długotrwały kontakt z przemocą psychiczną może prowadzić do depresji, utraty radości życia, a w skrajnych przypadkach – myśli samobójczych.
- **Trudności w nauce** – obciążenie emocjonalne wpływa na zdolność koncentracji, co przekłada się na gorsze wyniki w szkole.
- **Problemy zdrowotne** – skutki psychiczne mogą przełożyć się na ciało – pojawiają się bóle głowy, problemy ze snem, zaburzenia odżywiania i inne dolegliwości fizyczne.

² R. Lange, A. Wrońska, A. Ładna, i inni: *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów i rodziców*. NASK – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2023.

Profilaktyka hejtu

➔ **Autorzy: Barbara Gurgoń, Zbigniew Sobik, Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Świętochłowicach**

Hejt, czyli celowe i najczęściej powtarzalne działanie słowne lub pisemne mające na celu upokorzenie, obrażenie lub zastraszenie drugiej osoby, to zjawisko powszechne, szczególnie w środowisku internetowym. Jego obecność w życiu młodych ludzi ma coraz poważniejsze konsekwencje, dlatego tak istotna jest profilaktyka, czyli zapobieganie, zanim pojawi się problem. Skuteczna profilaktyka hejtu opiera się na edukacji, budowaniu świadomości, wzmacnianiu empatii oraz tworzeniu środowiska, które nie toleruje przemocy. [...]

Niezwykle ważna jest także współpraca z rodzicami i opiekunami. To oni jako pierwsi mogą zauważyć niepokojące zmiany w zachowaniu dziecka (ucznia) – wycofanie, agresję, problemy ze snem czy spadek wyników w nauce. Szkoła powinna regularnie informować rodziców o działaniach profilaktycznych i wspierać ich w budowaniu bezpiecznego środowiska domowego, w którym dziecko może otwarcie mówić o swoich problemach.

Jak rodzic może pomóc dziecku w sytuacji hejtu? – praktyczne wskazówki

Hejt może być dla dziecka trudnym i bolesnym doświadczeniem. Rolą rodzica jest stworzenie bezpiecznej przestrzeni, w której młody człowiek nie tylko poczuje się wysłuchany, ale także będzie wiedział, że może liczyć na realne wsparcie. Oto, co możesz zrobić jako rodzic:

1. Stwórz atmosferę zaufania i otwartości

Zadbaj o to, aby dziecko wiedziało, że może z Tobą szczerze porozmawiać – bez strachu przed oceną, złością czy bagatelizowaniem problemu.

2. Reaguj z empatią i spokojem

Zanim podejmiesz działania, wysłuchaj dziecko do końca. Działanie w emocjach może nie przynieść pożądanego efektu – ważna jest rozważa i opanowanie.

3. Traktuj problem poważnie

Nie mów: *to tylko żarty* albo *przesadzasz*. Nawet drobny incydent może mocno wpłynąć na emocje i poczucie bezpieczeństwa dziecka.

4. Zbieraj dowody

Pomóż dziecku zachować materiały świadczące o hejcie – np. zróbcie wspólnie zrzuty ekranu, zapiszcie daty i treść wiadomości.

5. Podejmij działania

Jeśli hejt zdarza się w szkole – skontaktuj się z wychowawcą lub dyrektorem. W przypadku hejtu w Internecie – zgłoś go administratorom danej platformy, korzystając z dostępnych formularzy.

6. Szukaj wsparcia specjalisty

Jeśli zauważysz, że dziecko ma objawy stresu, lęku lub depre-

sji – nie czekaj. Skonsultuj się z psychologiem, pedagogiem szkolnym lub terapeutą.

Jak nauczyciel może przeciwdziałać hejtowi? – konkretne działania w sytuacji przemocy słownej

Nauczyciel odgrywa kluczową rolę w szybkim reagowaniu na przejawy hejtu w szkole. Jego postawa, działanie i zaangażowanie mogą realnie wpłynąć na poprawę sytuacji dziecka (ucznia) oraz zapobiegać dalszym incydentom.

1. Reaguj natychmiast i z empatią

Nie ignoruj żadnego zgłoszenia. Porozmawiaj z uczniem, który padł ofiarą hejtu, w atmosferze zaufania i spokoju. Upewnij się, że wie, iż nie jest sam i poinformuj o możliwych formach pomocy – zarówno w szkole, jak i poza nią.

2. Nawiąż kontakt z rodzicami

Skontaktuj się z rodzicami (opiekunami prawnymi) dziecka (ucznia) i omów z nimi sytuację. Wspólnie możecie ustalić, jakie działania będą najbardziej skuteczne i jak zapewnić dziecku (uczniowi) poczucie bezpieczeństwa.

3. Skieruj do specjalistycznego wsparcia

Przypomnij uczniowi (i jego rodzinie), że w szkole dostępni są pedagodzy, psycholodzy lub inni specjaliści. Zachęć do korzystania z pomocy – im szybciej dziecko otrzyma wsparcie, tym mniejsze mogą być konsekwencje psychiczne.

4. Prowadź działania edukacyjne

Jeśli do incydentu doszło na forum klasy – zareaguj wychowawczo. Przeprowadź lekcję lub rozmowę o hejcie, jego przyczynach, skutkach i odpowiedzialności. Ucz uczniów, czym różni się hejt od krytyki i jak reagować, będąc świadkiem przemocy słownej.

Poniżej prezentujemy wybrane scenariusze zajęć dla przedszkoli, wypracowane w programie.

Od Redakcji: W kolejnych numerach „Forum Nauczycieli” zaprezentujemy przykładowe materiały dla innych grup wiekowych.

SCENARIUSZE ZAJĘĆ DLA DZIECI W WIEKU PRZEDSZKOLNYM

➔ **Autorka:** Katarzyna Miroszczuk, Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Piekarach Śląskich

Scenariusz 1

Temat: *Jak złe słowa mogą ranić drugiego człowieka?*

Cel główny:

- Uświadomienie dzieciom, jak ważne jest używanie miłych słów i jak mogą one wpływać na innych.

Cele szczegółowe:

- rozpoznawanie słów, które mogą ranić innych,
- uczenie się, jak mówić do siebie i innych z szacunkiem.
- rozumienie, że słowa mają moc i mogą sprawić, że ktoś poczuje się dobrze lub źle.

Przebieg zajęć

1. Powitanie i wprowadzenie (5 minut)

- Nauczyciel wita dzieci i pyta: *Czy wiecie, co to znaczy, że słowa mogą ranić?*
- Krótka rozmowa o tym, jak czujemy się, gdy ktoś powie nam coś miłego, a jak się czujemy, gdy ktoś powie coś przykrego.

2. Opowiadanie bajki (10 minut)

- Nauczyciel czyta dzieciom opowiadanie: **Bajka o Zosi i jej słowach:**

Dawno, dawno temu, w pewnym kolorowym miasteczku, mieszkała sobie dziewczynka o imieniu Zosia. Zosia była bardzo rozmowna – uwielbiała opowiadać historie, zadawać pytania i śmiać się z kolegami. Jej słowa były jak motylki – lekkie, szybkie i wszędzie ich było pełno.

Ale czasem... Zosia używała też słów, które nie były miłe. Nie zawsze robiła to specjalnie – czasem po prostu coś powiedziała, nie myśląc, jak druga osoba się poczuje.

Pewnego słonecznego dnia Zosia bawiła się z dziećmi na podwórku. Było dużo śmiechu i biegania, aż nagle coś poszło nie tak. Jeden z kolegów Zosi, Franek, niechcący przewrócił wieżę z klocków. Zosia zezłościła się i wykrzyknęła: – Jesteś głupi!

Wokół zapadła cisza. Franek spojrzał na nią zaskoczony, a potem spuścił głowę. Jego oczy posmutniały, a uśmiech zniknął z twarzy. Odsunął się i usiadł samotnie na ławce.

Zosia początkowo nie zwróciła na to uwagi. Ale po chwili zauważyła, że Franek już się nie śmieje i nie chce się z nikim bawić. Spojrzała na jego smutną minę... i coś ją ścisnęło w środku. Podeszła powoli i powiedziała cicho: – „Przepraszam, że tak powiedziałam. Nie chciałam cię zranić”. Franek popatrzył na nią, chwilę milczał, a potem uśmiechnął się lekko, „Dobrze, dziękuję, że przeprosiłaś. Teraz czuję się lepiej”. Zosia poczuła ciepło w sercu. Zrozumiała, że kiedy mówimy komuś coś miłego – na przykład: „Lubię z tobą spędzać czas” albo „Jesteś dobrym

kolegą” – to możemy sprawić, że ktoś się uśmiechnie i poczuje się ważny.

Od tego dnia Zosia starała się wybierać dobre słowa. Czasem nadal się myliła, ale zawsze pamiętała, że może przeprosić i spróbować jeszcze raz – z większym sercem i uważnością.

*I wiesz co? Dzięki temu miała coraz więcej przyjaciół, bo ludzie lubią być blisko tych, którzy mówią z życzliwością. **Bo dobre słowa mają magiczną moc!***

3. Dyskusja i refleksja (10 minut)

Pytania do dzieci:

- Co się stało w bajce?
 - Jak się czuł chłopiec, gdy Zosia powiedziała mu coś niemiłego?
 - Dlaczego warto mówić do innych miłe słowa?
 - Jakie słowa sprawiają, że ktoś może poczuć się źle?
 - Jakie słowa sprawiają, że ktoś może poczuć się dobrze?
- Rozmowa o tym, jak można przeprosić, gdy powiemy coś niemiłego.

4. Zabawa dydaktyczna **Lustro słów** (15 minut)

Cel zabawy: Nauczyć dzieci rozpoznawać, które słowa są miłe i sprawiają, że czujemy się dobrze, a które mogą zranić innych i sprawiają, że czujemy się źle, jak ważne jest używanie uprzejmych słów.

Przebieg zabawy

1. **Ustawienie dzieci.** Dzieci stoją w kole, twarzą do środka, tak aby wszyscy się widzieli.

2. **Wprowadzenie do zajęć.** Nauczyciel mówi do dzieci, że będą słyszeć różne słowa i zdania, a ich zadaniem jest pokazać, jak się czują, słysząc je. Może też poprosić dzieci, aby powiedziały, co myślą, albo pokazały, czy słowo jest miłe, czy niemiłe.

3. Nauczyciel czyta na głos różne słowa i zdania, np.:

- Jesteś super!
- Lubię cię!
- Nie chcę się z tobą bawić.
- Dobrze ci idzie!
- Nie lubię cię.
- Jesteś miły/miła!
- Świetnie się starasz!
- Dziękuję!
- Jesteś ważny/ważna!
- Masz świetny pomysł!
- Uśmiechaj się!

4. **Reakcja dzieci.** Po każdym słowie lub zdaniu dzieci pokazują, jak się czują, np.:

- uśmiech, radość, pozytywne emocje – gdy słowo jest miłe,
- smutek, zmartwienie, zaskoczenie – gdy słowo jest niemiłe,
- zastanowienie lub poważna mina, jeśli nie są pewne, jak się czują.

5. **Omówienie reakcji.** Po kilkukrotnym odczytaniu słów oraz zdań nauczyciel pyta dzieci:

- Dlaczego czujesz się tak, gdy słyszysz te słowa?
- Które słowa sprawiły, że poczułeś się dobrze?
- Które słowa sprawiły, że poczułeś się źle?

6. **Podkreślenie ważności słów.** Nauczyciel wyjaśnia, że słowa mają moc i mogą sprawić, że ktoś poczuje się dobrze albo źle. Zachęca dzieci, aby zawsze mówiły do siebie i innych miłe słowa, bo wtedy wszyscy czują się lepiej.

7. **Zakończenie zabawy.** Na koniec można poprosić dzieci, aby wymyśliły własne miłe słowa lub zdania, które chętnie usłyszałyby od kolegów i koleżanek.

Uwaga: zajęcia można podzielić na mniejsze jednostki – poszczególne ćwiczenia.

Scenariusz 2

Temat: Przyjaźń i dzielenie się radością.

Cel główny:

- rozwijanie umiejętności nawiązywania przyjaźni, dzielenia się i okazywania troski innym.

Przebieg zajęć

1. Powitanie i wprowadzenie (5 minut)

- Nauczyciel wita dzieci, pyta, jak się czują.
- Krótka rozmowa o tym, co to znaczy być dobrym przyjacielem.
- Wprowadzenie do tematu. Nauczyciel mówi: Dzisiaj porozmawiamy o tym, jak ważne jest dzielenie się i bycie dobrym dla innych.

2. Czytanie bajki (10 minut)

- Nauczyciel czyta dzieciom bajkę: **Miś i jego przyjaciele** (przykład tekstu).

Dawno, dawno temu, w zielonym lesie, mieszkał samotny Miś. Chciał być duży i silny, czuł się bardzo samotny, bo nie miał z kim się bawić. Każdego dnia spacerował po lesie, patrząc na inne zwierzęta, które miały swoich przyjaciół i wspólnie spędzały czas. Miś marzył o tym, żeby mieć kogoś, z kim mógłby dzielić swoje radości i smutki.

Pewnego słonecznego poranka, gdy Miś siedział pod drzewem i zastanawiał się, czy kiedykolwiek znajdzie przyjaciela, nagle usłyszał cichy pisk. To był Zajac, który zgubił swoją ulubioną marchewkę. Razem zaczęli szukać marchewki po całym lesie. Przeszukali krzaki, pod drzewami i nad strumykiem. W końcu Miś zauważył coś pomarańczowego za dużym kamieniem. To była marchewka Zająca.

Od tego dnia zaczęła się przyjaźń Misia i Zająca. Zajac pokazał Miśowi, jak można się bawić w chowanego, a Miś nauczył Zająca, jak dzielić się swoimi skarbami – na przykład pysznymi miodowymi ciasteczkami, które sam zrobił. Razem spędzali czas na śmiechu, tańcach i wspólnych przygodach.

Z czasem do ich grupy dołączyły inne zwierzęta: Wiewiórka, Sowa i Jeż. Miś, który kiedyś był samotny, teraz miał wielu przyjaciół, z którymi mógł dzielić wszystko – uśmiech, zabawę, a także swoje skarby. Nauczył się, że najważniejsze jest dzielenie się i bycie dobrym dla innych.

- Nauczyciel pyta dzieci, co im się podobało w bajce, co można zrobić, żeby być dobrym przyjacielem.

3. Zabawa ruchowa i ćwiczenia (7 minut)

- Zabawa *Podaj mi coś* – dzieci stoją w kole, podają sobie miękkiego pluszaka lub piłkę, mówią: *To dla ciebie, bo jesteś moim przyjacielem.*

- Nauczyciel podkreśla, jak ważne jest dzielenie się i wspólne spędzanie czasu.

Scenariusz 3

Temat: *Każdy jest inny – każdy jest ważny.*

Cel zajęć:

- dziecko uczy się akceptować różnice i rozumie, że każdy zasługuje na szacunek i życzliwość.

Materiały: obrazki dzieci (misiów) o różnych cechach (kolor skóry, okulary, różne ubrania), opowiadanie (np. *Miś o innym kolorze*), duży arkusz papieru, kredki, farby.

Przebieg zajęć

1. Wprowadzenie (5 – 7 minut)

Nauczyciel wita dzieci. Następnie pyta: Czy wszyscy jesteście tacy sami? Czy to źle, że ktoś wygląda inaczej? Czy inność jest czymś fajnym?

2. Czytanie bajki: *Miś o innym kolorze* (8 – 10 minut)

W pewnym leśnym domku mieszkało pięć małych misiów. Wszystkie były puchate, uśmiechnięte i bardzo lubiły się bawić. Był tam Miś Brązowy, Miś Biały, Miś Czarny, Miś Rudy i... pewnego dnia pojawił się nowy – Miś Niebieski.

– „Miś Niebieski?! Przecież misie nie są niebieskie!” – powiedział Miś Rudy, trochę zdziwiony.

– „Haha! Wyglądasz jak jagoda!” – zawołał Miś Czarny i inne misie zaczęły się śmiać.

Miś Niebieski opuścił uszy. Było mu bardzo przykro. Nie chciał wyglądać inaczej, po prostu taki się urodził.

Następnego dnia wszystkie misie rysowały kredkami. Miś Niebieski pięknie narysował zamek z chmur i tęczy.

– „Wow! Ale piękne kolory!” – zachwycił się Miś Biały.

– „U nas nikt tak nie rysuje!” – dodał Miś Brązowy.

Z czasem misie zobaczyły, że Miś Niebieski ma wiele wspaniałych pomysłów. Zawsze dzielił się zabawkami, umiał pocieszyć smutnego misia i wymyślał najlepsze zabawy w chowanego.

– „Wiesz co, Miśku? Twój kolor jest super!” – powiedział Miś Rudy.

– „Nieważne, jak wyglądasz. Ważne, jaki jesteś w środku!” – dodał Miś Czarny.

Od tamtej pory Miś Niebieski był bardzo szczęśliwy. Wiedział, że różnice między nimi nie przeszkadzają, a nawet sprawiają, że cała misiowa gromadka jest ciekawsza i silniejsza.

Miś, który nie wygląda jak inne, zostaje wyśmiany, ale okazuje się najlepszym przyjacielem.

Nauczyciel pyta:

- Jak czuł się Miś Niebieski, gdy inne misie się z niego śmiały?
- Co się zmieniło, gdy inne misie go lepiej poznały?
- Czy fajnie, że każdy miś był trochę inny?
- Co możemy zrobić, gdy ktoś w naszej grupie jest inny?

3. Plakat: *Jesteśmy różni, ale razem super!* (10 – 15 minut)

- Dzieci rysują siebie i podpisują, co w nich wyjątkowego. Wszystkie prace trafiają na wspólny plakat.

Uczeń w spektrum autyzmu

na egzaminie maturalnym z biologii

— Anna Krupa —

Nauczycielka biologii, egzaminatorka egzaminu maturalnego z biologii, koordynatorka egzaminu z biologii i geografii w Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Jaworznie

» Za każdym razem, gdy na naszej lekcji pojawia się uczeń w spektrum autyzmu, stanowi to dla nas duże wyzwanie. Efektywność naszych działań zależy od nawiązania pozytywnych relacji i poznania potrzeb oraz możliwości ucznia. Indywidualizacja procesu dydaktycznego u tych uczniów wydaje się być szczególnie istotna, ponieważ specyfika trudności takiego dziecka rozpościera się w szerokim spektrum potrzeb i możliwości.

Charakterystyka ucznia w spektrum autyzmu

ASD (*autism spectrum disorder*) to szeroka kategoria całościowych zaburzeń rozwoju. Jest definiowana przez dwa dokumenty: obowiązującą w Polsce klasyfikację diagnostyczną ICD – 10, wydaną przez WHO, oraz klasyfikację DSM – V, wydaną przez Amerykańskie Towarzystwo Psychiatryczne.

Według ICD – 10, ASD oznaczone jest kodem F84 i charakteryzuje się jakościowymi deficytami w interakcjach społecznych, komunikacji oraz ograniczonym, stereotypowym repertuarem zachowań i zainteresowań, z istotnymi różnicami w objawach i wieku pojawienia się. W tej kategorii diagnozuje się m.in.: całościowe zaburzenia rozwojowe (F84), autyzm dziecięcy (F84.0) i Zespół Aspergera (F84.5). Do końca 2026 r. w Polsce kończy się okres przejściowy i od 2027 r. będzie obowiązywała nowa wersja dokumentu, ICD-11, w której łączy się autyzm dziecięcy, zespół Aspergera i inne zaburzenia w jedną kategorię – zaburzenia ze spektrum autyzmu. Diagnoza ma się opierać natomiast na poziomie funkcjonowania i wymaganego wsparcia pacjenta.

Na potrzeby tego artykułu przeprowadzono ankietę wśród nauczycieli biologii szkół ponadpodstawowych, której celem było wychwycenie najczęściej występujących trudności u uczniów z ASD, ale także wskazanie ich mocnych stron. Korzystając z nowej nomenklatury, możemy stwierdzić, że obserwujemy różne poziomy funkcjonowania naszych uczniów. Różne też są ich potrzeby i w różnych sferach potrzebują naszego wsparcia.

Trudności w funkcjonowaniu uczniów w sferze społecznej przekładają się na problemy organizacyjne w placówce. Zaburzenia w odbiorze bodźców sensorycznych utrudniają przebywanie w szkole, która jest przecież generatorem ogromnej ilości wrażeń. Nauczyciele zgłaszają, że jest to jeden z najczęściej występujących problemów ucznia w spektrum. Czynnikiem zaburzającym efektywny proces uczenia się jest także spory deficyt uwagi. Na ten stan wpływa przeciążenie sensoryczne, towarzysząca spektrum autyzmu nadpobudliwość psychoruchowa z deficytem uwagi i niska motywacja do pracy. Aby nasz uczeń chciał pracować, musi widzieć wymierne, namacalne korzyści dla siebie. Naszą niełatwą rolą jest wskazanie mu tych aspektów.

Osoby w spektrum autyzmu charakteryzują się zaburzeniami praktyki. Planowanie, przewidywanie następstw swoich działań jest dla tych osób szczególnie trudne. Deficyty w umiejętności samodzielnego planowania pracy będą sporym problemem podczas rozwiązywania złożonych zadań, wymagających podzielenia rozwiązania na etapy, np. zadań typu maturalnego.

Trudności w nawiązywaniu i utrzymywaniu relacji społecznych wymagają od nas, nauczycieli, ogromnej elastyczności, natomiast dla naszych uczniów mogą być przyczyną frustracji, złości, a co za tym idzie niechęci do szkoły, obniżonego nastroju i trudnych stanów psychicznych. Należy pamiętać, że uczniów w spektrum autyzmu cechuje wysokie poczucie lęku i niska umiejętność samoregulacji. Pobyt w szkole jest dla takiego dziecka ogromnym wyzwaniem i po powrocie do domu dużo czasu zajmuje mu wyregulowanie własnego układu nerwowego. Im bardziej emocjonalnie komfortowy będzie pobyt dziecka w szkole, tym chętniej będzie ono podejmowało aktywności w domu (rozwiązywanie zadań, samodzielne uczenie się, poszerzanie zainteresowań).

Ankietowani nauczyciele wskazują, że ich uczniowie z ASD mają problemy z przyswajaniem pojęć abstrakcyjnych. Przeważa u nich myślenie obrazowe nad werbalnym, pamięć mechaniczna i mimowolna nad znaczeniową i dowolną. Nasz uczeń skupia się na szczegółach, czasem nieistotnych z punktu widzenia procesu dydaktycznego, tworzy specyficzne skojarzenia, natomiast z trudem generalizuje wiedzę.

W klasach będziemy mieli do czynienia z uczniami o wybiórczych, wąskich zainteresowaniach, takich z osłabioną ciekawością poznawczą i motywacją wewnętrzną, ale także z uczniami wybitnymi, o niezwykle chłonnym umyśle i ogromnej wiedzy encyklopedycznej. Obie te grupy będą stanowić dla nas wyzwanie.

Uczeń z ASD na maturze z biologii

Egzamin maturalny z biologii jest wyzwaniem dla każdego ucznia. Wymaga opanowania dużej wiedzy oraz rozwiniętego myślenia naukowego, analizowania i interpretowania informacji pochodzących z różnych źródeł, dostrzegania związków czasowych, strukturalnych, przyczynowo-skutkowych między procesami i zjawiskami biologicznymi. Uczeń przystępujący do egzaminu maturalnego musi w poprawny sposób przedstawić opinie i argumenty dotyczące zagadnień oraz zjawisk biologicznych. Podstawa programowa kształcenia ogólnego z biologii wymaga także kształtowania u ucznia postawy prozdrowotnej i szacunku wobec przyrody i środowiska.

Według ankiety przeprowadzonej wśród nauczycieli szkół ponadpodstawowych, największe trudności w nauce biologii uczniom w spektrum sprawia dostrzeganie i wykazywanie związków między strukturą i funkcją, związków przyczynowo-skutkowych, a także wyjaśnianie zjawisk i procesów biologicznych. Uczniowie mają także trudność w rozumieniu pojęć abstrakcyjnych. Dlatego tak istotna jest wizualizacja zagadnień omawianych w czasie lekcji. Uczeń z ASD nie wyobraża sobie omawianych treści w taki sam sposób, jak uczeń neuro-normatywny. W takim przypadku dobrym rozwiązaniem będą filmy, zdjęcia, schematy.

Od kilku lat obserwujemy rosnącą liczbę uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego

z uwagi na spektrum autyzmu, w tym zespół Aspergera. Nie dziwi więc, że rośnie liczba osób przystępujących do egzaminu maturalnego z biologii, korzystających z arkusza dostosowanego dla uczniów spektrum autyzmu (kod 200).

Tabela 1. Udział uczniów piszących egzamin maturalny z biologii z kodem 200 w woj. śląskim.

Egzamin maturalny z biologii w formule 2023 i 2025		
	sesja główna 2024	sesja główna 2025
Liczba uczniów przystępujących do egzaminu z biologii.	5561	5927
Liczba uczniów przystępujących do egzaminu z biologii, korzystających z arkuszy dostosowanych.	930	1398
Liczba uczniów przystępujących do egzaminu z biologii, korzystających z arkusza 200,	45	70
w tym:		
Liczba uczniów korzystających z komputera podczas pisania egzaminu.	6	2
Liczba uczniów korzystających z pomocy nauczyciela wspomagającego.	2	2

Dostosowania

Według obowiązujących przepisów art. 44zb *Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty* (Dz.U. z 2018 r., poz. 1457, 1560, 1669 i 2245) i *Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe* (Dz.U. z 2018 r., poz. 996, 1000, 1290, 1669 i 2245), i zgodnie z § 2 *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych* (Dz.U. z 2019 r., poz. 373), nauczyciel ma obowiązek dostosować metody i formy pracy do aktualnych potrzeb i możliwości rozwojowych ucznia. Najważniejszy zapis brzmi następująco:

§ 2. Wymagania edukacyjne, o których mowa w art. 44b ust. 8 pkt 1 *Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty*, zwanej dalej ustawą o systemie oświaty, dostosowuje się do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia: 1) posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego – na podstawie tego orzeczenia oraz ustaleń zawartych w indywidualnym programie edukacyjno-terapeutycznym, o którym mowa w art. 127 ust. 3 *Ustawy – Prawo oświatowe* [...].

Uczeń będący w spektrum autyzmu, na mocy orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, ma prawo do korzystania z tych dostosowań zarówno na lekcjach, w procesie dydaktycznym, ale także na egzaminie maturalnym. W tym momencie należy wyraźnie podkreślić dwie kwestie, które często prowadzą do nieporozumień i napięć między uczniem, jego rodzicami i nauczycielem.

Dostosowanie wymagań powinno dotyczyć głównie form i metod pracy z uczniem, zdecydowanie rzadziej treści

nauczania. Kluczowe są tutaj osiągnięcia ucznia ujęte w podstawie programowej, gdzie zapisane są standardy osiągnięć. Spełnione wymagania edukacyjne stają się osiągnięciami ucznia. **Dostosowanie nie może polegać na takiej zmianie treści nauczania, która powoduje obniżanie wymagań wobec uczniów z normą intelektualną**, nie oznacza pomijania haseł programowych, tylko ewentualne realizowanie ich na poziomie wymagań koniecznych lub podstawowych, a zakres wiedzy i umiejętności powinien dać szansę uczniowi na sprostanie wymaganiom kolejnego etapu edukacyjnego lub przystąpienia do egzaminu maturalnego.

Różnice w budowie arkusza maturalnego standardowego i dostosowanego są następujące:

1. Dostosowana jest instrukcja dla zdającego. Usunięty jest punkt 6 dotyczący zakazu zapisywania znaków w miejscach przeznaczonych dla egzaminatorów. W arkuszu dostosowanym nie ma tabelki przy zadaniach na punkty przyznawane przez egzaminatora, tak aby nie rozpraszały zdającego.
2. W arkuszu dostosowanym są większe odstępy między wierszami, co pomaga w skupieniu uwagi na czytanych tekstach.
3. Układ zadań jest bardziej rozproszony. Na stronie znajduje się jedno dłuższe albo dwa krótsze zadania. Taki układ ułatwia skupienie na konkretnym poleceniu. Nie wprowadza chaosu.
4. Wprowadzona jest nawigacja dla zdającego. Jeżeli jedna wiązka zadań znajduje się na kilku stronach, na końcu każdej z nich widnieje informacja dla zdającego, mówiąca o tym, że reszta zadania znajduje się na kolejnej stronie. Dla ucznia w spektrum koniec strony może być równoznaczny z końcem zadania.
5. Przy każdym poleceniu punktacja podana jest nie jako przedział (0 – 1), ale jako liczba punktów możliwych do zdobycia za zadania (1 pkt).
6. Uczniowie mają więcej czasu na pracę z arkuszem. Mogą także pisać w osobnej sali w obecności nauczyciela wspomagającego.

Przykłady i zestawienie obu arkuszy przedstawiono na stronie 21.

Wszystkie te elementy mają pomóc uczniowi w lokalizacji zadań i poleceń, a także ograniczać rozpraszacze i niepotrzebne skojarzenia.

Treść poleceń i wymagania natomiast, które obowiązują uczniów w spektrum autyzmu, są takie same jak w arkuszu standardowym. Zasady oceniania arkusza z kodem 200 są takie same, jak dla arkusza standardowego.

I w tym miejscu zaczyna się ogromna rola nauczyciela, który w ciągu czterech lub pięciu lat edukacji w szkole średniej musi przygotować swojego ucznia do egzaminu maturalnego z biologii.

Rekomendacje do pracy z uczniem na lekcjach biologii w szkole średniej

Praca z uczniem w spektrum na każdym przedmiocie powinna zacząć się od diagnozy możliwości i potrzeb ucznia.

Jeżeli nasz uczeń ma trudności związane z deficytem uwagi lub nadwrażliwością sensoryczną, zapewnimy mu miejsce, w którym ograniczone będzie działanie bodźców. Miejsce przy oknie lub drzwiach nie będzie wskazane. Korzystna jest ławka znajdująca się blisko nauczyciela. Pamiętajmy także, że brak kontaktu wzrokowego, wykonywanie powtarzalnych gestów, czasem wydawanie dźwięków nie oznacza, że uczeń nie śledzi toku lekcji. Uczeń w spektrum musi często jednocześnie regulować swój system nerwowy, właśnie poprzez takie zachowania, aby brać udział w procesie dydaktycznym. Z tą trudnością zwykle nie muszą mierzyć się osoby neurotypowe. Dajmy zatem uczniowi przyzwolenie (o ile jest to oczywiście możliwe i nie narusza naszych granic) na takie zachowania.

Uczeń mający trudności w relacjach społecznych będzie czasem wolał siedzieć sam i samodzielnie pracować, przedkładając to nad pracę w grupach. Do nauczyciela należy ocena, czy w konkretnej sytuacji dydaktycznej więcej pożytku nie przyniesie uczniowi praca według jego własnych upodobań.

Dla ucznia z deficytem uwagi, z zaburzonym myśleniem abstrakcyjnym, istotne będą wizualizacje. Gdy omawiamy budowę ptaków, pokażmy zdjęcie wybranego osobnika. Takie zabiegi przykują uwagę ucznia do konkretnego zjawiska czy przedmiotu. Jednocześnie, od pierwszej klasy pracując na konkretnie, wdrażajmy ucznia do generalizowania wiedzy.

Pamiętajmy, że uczeń w spektrum zapamiętuje z lekcji szczegóły, które nam wydają się nieistotne, ale on tworzy dzięki nim skojarzenia. Dbajmy zatem o to, co i jak mówimy podczas zajęć. Ograniczajmy anegdoty, nieistotne treści, dygresje.

Zaufajmy rutynie. Nasz uczeń jej potrzebuje. Jeśli wdrowymy ucznia do schematycznego, rutynowego analizowania i rozwiązywania zdań typu maturalnego, będzie miał z tym mniejsze problemy podczas egzaminu.

Niezwykle istotna jest także praca z czasownikami operacyjnymi. W informatorze maturalnym z biologii, dostępnym na stronie CKE, znajduje się lista czasowników operacyjnych wraz z dokładnym wyjaśnieniem ich znaczenia. Uczeń, zwłaszcza w spektrum, musi dokładnie wiedzieć, co oznaczają czasowniki operacyjne wykorzystywane na egzaminie maturalnym. Dobrze byłoby przedstawić graficznie zakres operacji myślowych i czynności, które uczeń musi wykonać, żeby odpowiedzieć na pytanie.

Arkusz 100

➔ Zadanie 2.2. (0 – 2)

Oceń, czy poniższe stwierdzenia dotyczące histonów są prawdziwe. Zaznacz – P, jeśli stwierdzenie jest prawdziwe, albo F – jeśli jest fałszywe.

1.	Łańcuch boczny nieacetylowanej lizyny jest naładowany dodatnio.	P	F
2.	Struktura drugorzędowa histonów jest niezależna od ich struktury pierwszorzędowej.	P	F
3.	Ogony histonów są schowane we wnętrzu białkowego rdzenia nukleosomu.	P	F

2.2.
0-1-2

➔ Zadanie 2.3. (0-1)

Określ, jaki wpływ na kondensację chromatyny ma acetylacja ogonów histonów.
Odpowiedź uzasadnij, odnosząc się do oddziaływania histonów DNA.

.....
.....
.....

2.3.
0-1

➔ Zadanie 3. (0-1)

Poniżej przedstawiono fotografię pewnego organelum komórkowego, wykonaną z wykorzystaniem transmisyjnego mikroskopu elektronowego.

Fotografia

Oceń, czy poniższe stwierdzenia dotyczące widocznego na zdjęciu organelum są prawdziwe. Zaznacz P – jeśli stwierdzenie jest prawdziwe, albo F – jeśli jest fałszywe.

1.	Występuje w większości komórek roślinnych.	P	F
2.	Stanowi miejsce organizacji mikrotubul budujących wrzeciono kariokinetyczne.	P	F

2.3.
0-1

Arkusz 200

➔ Zadanie 2.1. (1 pkt)

Uzupelnij poniższe zdania tak, aby zawierały informacje prawdziwe. W każdym nawiasie podkreśl właściwe określenie.

Większe odstępy między wierszami

Histonowy są zdolne do wiązania (dodatnio / ujemnie) naładowanych cząsteczek DNA, ponieważ mają dużą zawartość (zasadowych / kwasowych) reszt aminokwasowych. Grupy funkcyjne obdarzone ładunkiem znajdują się (wewnątrz podwójnej helisy / w szkieletcie cykrowo-fosforanowym) cząsteczki DNA.

Mniej zadań na stronie

Inny zapis punktacji

➔ Zadanie 2.2. (2 pkt)

Oceń, czy poniższe stwierdzenia dotyczące histonów są prawdziwe. Zaznacz – P, jeśli stwierdzenie jest prawdziwe, albo F – jeśli jest fałszywe.

1.	Łańcuch boczny nieacetylowanej lizyny jest naładowany dodatnio	P	F
2.	Struktura drugorzędowa histonów jest niezależna od ich struktury pierwszorzędowej.	P	F
3.	Ogony histonów są schowane we wnętrzu białkowego rdzenia nukleosomu.	P	F

Brak tabelki dla egzaminatora

Pozostała część zadania na następnej stronie

Nawigacja dla zdającego

Rys. 1. Porównanie arkusza standardowego (100) i arkusza dostosowanego (200).

Przykład 1.

Czasownik operacyjny	Wyjaśnienie
Rozstrzygnij i uzasadnij	Zdający dokonuje wyboru jednej spośród co najmniej dwóch odpowiedzi i podaje uzasadnienie wyboru. Za pomocą krótkiej odpowiedzi zdający podaje argumenty, czyli fakty biologiczne, przemawiające za hipotezą, tezą, stwierdzeniem, poglądem, opinią lub przeciwko nim; argument musi merytorycznie odnosić się do materiału źródłowego w zadaniu lub wiedzy biologicznej zdającego.

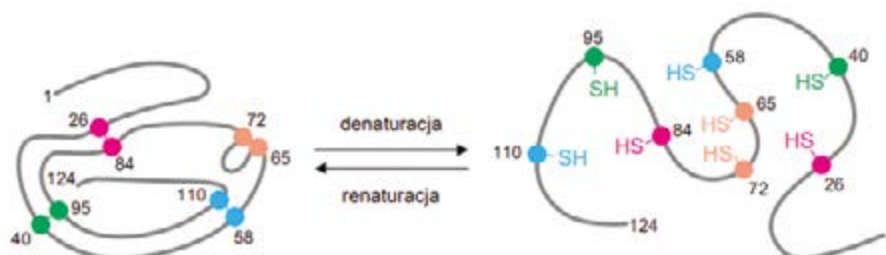
➔ Zadanie 1.

Rybonukleaza jest zbudowana z pojedynczego łańcucha polipeptydowego, składającego się ze 124 reszt aminokwasowych i stabilizowanego czterema mostkami disiarczkowymi. Podczas doświadczenia rybonukleazę poddano najpierw działaniu β-merkaptoetanolu, a następnie – działaniu mocznika. β-merkaptoetanol redukuje i – w konsekwencji – zrywa mostki disiarczkowe, a mocznik zaburza oddziaływania niekowalencyjne, m.in. zrywa występujące w białku wiązania wodorowe.

Na poniższym rysunku przedstawiono efekt denatura-

cji uzyskany podczas doświadczenia – rybonukleaza zmieniła strukturę przestrzenną i stała się nieaktywna. Następnie usunięto z roztworu najpierw mocznik, a potem β-merkaptoetanol. Enzym uległ spontanicznemu zwinięciu i odzyskał aktywność katalityczną.

Numerami oznaczono kolejne reszty aminokwasowe w łańcuchu polipeptydowym. Kolorami oznaczono pary reszt aminokwasowych tworzących mostki disiarczkowe w niezdenaturowanym białku.

Na podstawie: J.L. Tymoczko i in., *Biochemia. Krótki kurs*, Warszawa 2013.

➔ Zadanie 1.2. (1 pkt)

Rozstrzygnij, czy mostki disiarczkowe widoczne na schemacie stabilizują strukturę trzeciorzędową, czy – strukturę czwartorzędową rybonukleazy. Odpowiedź uzasadnij.

Rozstrzygnięcie:

Uzasadnienie:

Możemy podzielić pracę z zadaniem na etapy lub kroki. Np.:

- **I etap:** Nauczyciel wskazuje uczniowi, że pytanie odnosi się do tekstu zamieszczonego powyżej (uczeń w spektrum musi zostać poinstruowany, że materiał źródłowy i pytania stanowią całość zadania): **Masz przed sobą jedno zadanie. Najpierw widzisz tekst dotyczący budowy białka, poniżej jest schemat budowy tego białka, poniżej znajduje się pytanie.**
- **II etap:** Nauczyciel: **Przeczytaj polecenie.** Uczeń czyta polecenie.
- **III etap:** Nauczyciel: **Powiedz, co masz zrobić. Podkreśl słowa, których będziesz szukać w tekście.** Uczeń powtarza, czego oczekuje się od niego w tym zadaniu; można go wdrożyć do podkreślenia słów kluczowych (mostki disiarczkowe, struktura trzeciorzędowa i czwartorzędowa).

- **IV etap:** Nauczyciel: **Przeczytaj tekst. Popatrz, przeanalizuj rysunek.** Uczeń czyta tekst i analizuje schemat.
- **V etap:** Nauczyciel: **Podkreśl w tekście słowa kluczowe.** Uczeń podkreśla w schemacie i tekście słowa kluczowe.
- **VI etap:** Nauczyciel: **Wybierz jedną odpowiedź.** Uczeń rozstrzyga – wybiera z dwóch możliwości właściwą.
- **VII etap:** Nauczyciel: **Powiedz, czemu wybrałeś tę odpowiedź.** Uczeń odpowiada na pytanie, czemu wybrał taką opcję.
- **VIII etap:** Nauczyciel: **Zapisz to, co powiedziałeś.** Uczeń zapisuje odpowiedź.

Można także przygotować do zadania listę kontrolną, która pozwoli uczniowi monitorować etapy rozwiązywania zadania.

Etap/krok	Wykonanie
Popatrz na zadanie.	v
Przeczytaj polecenie.	v
Zaznacz w poleceniu słowa, których musisz poszukać w tekście i na obrazku.	v
Przeczytaj tekst. Przeanalizuj obrazek.	
Podkreśl w tekście słowa, których szukasz.	
Wybierz jedną odpowiedź.	
Powiedz, zastanów się, czemu wybrałeś tę odpowiedź.	
Zapisz to. Zaczynij zdanie od: Ponieważ...	

Podsumowanie

Zadania typu maturalnego możemy spróbować wplatać do sprawdzianów od początku edukacji w szkole ponadpodstawowej. Na wstępie warto zapisać polecenie w formie instrukcji określającej, co należy zrobić najpierw i jakie są kolejne kroki. Następnie stopniowo skracamy instrukcje, tak by w efekcie uczeń, widząc czasownik operacyjny, wiedział, w jaki sposób ma rozwiązać zadanie. Takie rozwiązanie będzie także korzystne dla uczniów neurotypowych, ale posiadających np. specyficzne trudności edukacyjne.

Jeżeli zaczniemy pracować z uczniem już w pierwszej klasie szkoły ponadpodstawowej, dostosowując dla niego sprawdziany, rozkładając polecenia (czasowniki operacyjne) na etapy, mamy szansę przygotować ucznia do samodzielnej pracy z takimi typami zadań w dalszych latach nauki oraz na egzaminie maturalnym. Oczywiście będziemy mieć także uczniów, którzy będą wiedzieli, bez naszych instrukcji i schematów, jak rozumieć czasowniki operacyjne. Naszą rolą jest więc jak najwcześniejsze zdiagnozowanie możliwości naszych uczniów, tak aby każdy z nich mógł zrealizować swoje cele edukacyjne.

Literatura:

1. Pisula E.: *Autyzm u dzieci – diagnoza, klasyfikacja, etiologia*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
2. *Wybrane formy terapii i rehabilitacji osób z autyzmem*. Red. E. Pisula, E. Danielewicz. Wydawnictwo Impuls, Kraków 2008.
3. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz. U. z 2020 r. poz.1309).
4. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz.U. 2018 poz. 467) wraz ze zmianą; Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 28 czerwca 2024 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz. U. 2024 poz.1019).
5. Materiały własne Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Jaworznie.
6. ICD-10, 2016. International Classification of Diseases 10th Revision, World Health Organisation, <https://icd.who.int/browse10.2026/en> [Dostęp: 8.01.20226].
7. ICD-11, 2022. International Classification of Diseases 11th Revision, World Health Organisation, <https://icd.who.int/en> [Dostęp: 8.01.20226].

ABC

WARTO WIEDZIEĆ!

Przyroda jako przestrzeń nauki i terapii dla dzieci z trudnościami rozwojowymi

Współcześnie coraz częściej mówi się o *zespole deficytu natury* u najmłodszych (termin wprowadzony przez Richarda Louva). Dzieci spędzają więcej czasu w przestrzeni zamkniętej i cyfrowej, a mniej w środowisku naturalnym. Tymczasem kontakt z przyrodą może stanowić ważne wsparcie w edukacji i terapii dzieci z różnymi trudnościami rozwojowymi, takimi jak spektrum autyzmu, ADHD czy zaburzenia zachowania.

Zieleń roślin, otwarta przestrzeń nieba, naturalne dźwięki wiatru czy śpiew ptaków tworzą środowisko sprzyjające wyciszeniu i koncentracji. Jednocześnie przyroda dostarcza wielu okazji do polisensorycznego poznawania świata – poprzez dotyk, zapach, smak, słuch i obserwację.

Badania Uniwersytetu Stanu Illinois wskazują, że przebywanie na terenach zielonych może wspierać zdolność koncentracji oraz redukować nadmierną pobudliwość. Swobodna zabawa w środowisku naturalnym pozwala dzieciom rozładować energię w sposób spontaniczny i bezpieczny – poprzez bieganie, wspinanie się, przeskakowanie przez naturalne przeszkody czy eksplorowanie terenu. Tego rodzaju aktywności sprzyjają również rozwojowi motoryki małej i dużej oraz koordynacji ruchowej.

Dzieci w spektrum autyzmu często doświadczają trudności w przetwarzaniu bodźców sensorycznych. Przestrzeń miejska może być dla nich przytłaczająca z powodu nadmiaru hałasu, światła i dynamicznych ruchów. Środowisko naturalne dostarcza natomiast bardziej uporządkowanych i spokojnych bodźców, co może sprzyjać poczuciu bezpieczeństwa i lepszemu funkcjonowaniu sensorycznemu. Spacer w lesie, obserwowanie roślin czy dotykanie różnych faktur – kory drzew, liści, piasku lub kamieni – umożliwiła dziecku poznanie świata w sposób bardziej kontrolowany i stopniowy.

Również w pracy z dziećmi z zaburzeniami zachowania społecznego przyroda może stanowić ważną przestrzeń terapeutyczną. Dzieci te często przejawiają impulsywność, agresję lub wycofanie społeczne. Ich zachowanie bywa formą komunikatu o przeżywanym

napięciu i poczuciu braku bezpieczeństwa. Zajęcia prowadzone w naturalnym otoczeniu mogą stworzyć przestrzeń oddaloną od trudnych doświadczeń i sprzyjającą odbudowie poczucia równowagi emocjonalnej. W takich warunkach można wprowadzać elementy treningu uważności (mindfulness), uczyć dzieci zatrzymywania się, obserwowania otoczenia ze skupieniem się na naturalnych elementach oraz ćwiczenia świadomego oddechu.

Istotnym elementem zajęć w przyrodzie jest także budowanie ciekawości poznawczej. Dodatkowe narzędzia – takie jak lupa, notes, kredki czy lornetka – mogą zachęcać dzieci do obserwowania świata i dokumentowania swoich odkryć. Starsze dzieci i młodzież mogą wykorzystywać aparat fotograficzny do rejestrowania elementów przyrody, co sprzyja skupieniu uwagi i rozwijaniu samodzielności. W ten sposób technologia nie musi być wyłącznie źródłem rozproszenia, lecz może stać się narzędziem wspierającym świadomą eksplorację środowiska.

Ważną rolę odgrywa również struktura zajęć. Powtarzalne rytuały, wspólne odkrywanie zapachów i kolorów roślin, dotykanie różnych powierzchni czy inicjowanie zabaw w parach i grupach sprzyjają budowaniu relacji społecznych oraz poczucia przynależności. Przyroda staje się wówczas nie tylko tłem dla aktywności, lecz także aktywnym uczestnikiem procesu wychowawczego.

Podsumowując, środowisko naturalne może stanowić cenne wsparcie w nauczaniu i rewalidacji dzieci z trudnościami rozwojowymi. Kontakt z przyrodą sprzyja regulacji emocji, poprawie koncentracji, rozwojowi sensorycznemu oraz budowaniu kompetencji społecznych. Włączanie elementów edukacji przyrodniczej i terapii w plenerze do programów pracy z dziećmi może być skutecznym uzupełnieniem tradycyjnych metod pedagogicznych i terapeutycznych, a jednocześnie przyczyniać się do budowania trwałej więzi młodego człowieka z naturą.

dr Michałina Kasprzyk-Kuźniak (RODN „WOM” w Katowicach)

Krasnal na karuzeli

– zadania dla piątoklasisty

— Urszula Wykurz —

Nauczycielka języka polskiego w Szkole Podstawowej nr 119 im. Janiny Porazińskiej w Krakowie

» Czarodzieje z Turkusowej Twierdzy mruczą zaklęcia zapewniające sytość po zjedzeniu owsianki z konwalii. Co siedemnaście minut zerkają w stronę skrzyni, w której schowali flet fauna Falimira.

Krasnal Kanimir spotkał się z lafianami. Troll Tomir kupił tomik wierszy Porfirego Płamki *Gryzmoły w grysiku*. Centaur Cyprian podziwiał Sprytnę Sikorki na koncercie miliona skrzydeł. Gryf Gościwuj zaprezentował światu swe najnowsze grafiki, a gąsienica Godziszława – różowy parasol. Kret został konferansjerem. Nad brzegiem jeziora Rumianej Ropuchy goblin Gotfryd Gulgot szykował się do wielkiej wyprawy.

PROPOZYCJE ZADAŃ DLA KLASY V

➔ Zadanie 1.

Przeczytaj tekst, a następnie wykonaj zadania 1.1. – 1.4.

Dowódca miał zielone oczy i włosy do ramion w kolorze prażonego migdała. W lewej ręce trzymał topór, prawą gładził długą brodę. Nosił skórzany płaszcz z kapturem, żółtą koszulę z delikatnego płótna i niebieskie spodnie ozdobione po bokach ażurowym haftem (który podobno przedstawiał sójkę z wyspy Yaku-shima). Mówiono, że pertraktował z goblinami, że zawarł pokój z legionem polnych myszy, że w Dniu Pamięci o Baobabach jadł eklerki z elfami. To on przyniósł włócznię borsuka Bronisława, o którą przed wiekami toczył się zacięty spór między ogrami z klanu Wielkiego Palucha a tymi znad

mokradeł Trujące Tataraki. W Wąwozie Zatroskanej Wiewiórki rozmawiał z głównym doradcą króla Krzesisława IX. Rozgniół jego pychę w proch, gdy powtórzył mu słowa centaury Cypriana: *Stwór tchórza przegoni, wzgórze snu cierpliwych ochroni*. Czekał, dopóki gryf Gościwuj nie wytropi gąsienicy Godziszławy. Przekonywał swoich braci, że trzeba pójść do źródła wróżki Wiwianny; tam, gdzie siódmy poległ, a szósty próbował rozwiązać równanie sfinksy Sambora. Zwrócił skłóconym czarodziejom z Turkusowej Twierdzy flet fauna Falimira. Wysłał telegram nowym opiekunom ptasiej polany. Zabrał pamiątki po przodkach: sztylet szakala, obsydian z Góry Tańczącego Węża, woreczek przewiązany różową tasiemką. Wkrótce miał spotkać się z trollem Tomirem, by omówić warunki współpracy.

Kanimir – krasnal Kanimir.

Tam, gdzie się pojawiał, wzdychano, szeptano, pieśni układało.

U. Wykurz: *Spytaj sfinksy Sambora. Ćwiczenia dla uczniów i uczniów klas piątych znalezione w Dolinie Srebrnych Dłoni.*

Wydawnictwo Oświatowe Fosze,

Rzeszów 2024, s. 42 – 43.

1.1. Ustal, które cechy umieszczone w ramce można odnieść do bohatera tekstu, krasnala Kanimira. Wybierz 4 – 5 cech. Swoj wybór uzasadnij. Odwołaj się do odpowiednich fragmentów tekstu.

dokładny – pomocny – skąpy – punktualny
cierpliwy – stanowczy – okrutny – kłótlivy
sprytny – rozsądny – odważny – podejrzliwy
wyznawca – opanowany – zarozumiały

Bohater jest, ponieważ

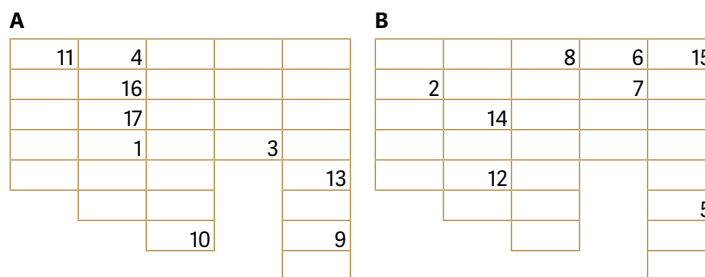
1.2. Wybierz jedno wydarzenie z życia krasnala Kanimira i opisz je. Nadaj swojej pracy formę opowiadania z dialogiem:

- rozmowy pokojowe z goblinami,
- spotkanie z doradcą króla Krzesisława IX,
- pogodzenie czarodziejów z Turkusowej Twierdzy.

➔ Zadanie 2.

Do diagramu A wpisz pionowo odmienne części mowy. Do diagramu B wpisz nieodmienne części mowy. Litery z ponumerowanych krutek 1 – 17 utworzą hasło.

sita – dłużej – pilny – szukaj – przed
konflikt – albo – loteria – wczoraj – sprytnie

Hasło:

1	2	3	4	5	6	7		
8								
9	10	11	12	13	14	15	16	17

➔ Zadanie 3.

Odczytaj zaszyfrowane wiadomości, a dowiesz się, co krasnal Kanimir napisał w liście do kuzyna.

Wiadomość nr 1

♣ 4 ♣ 3 ♣ 5 ♣ 3 ♣ 5 ♣ 5	♣ 4 ♣ 4 ♣ 1 ♣ 2

♣ 2 ♣ 1 ♣ 4 ♣ 4	♣ 4 ♣ 1 ♣ 3

Wiadomość nr 2

♣ 1 ♣ 5 ♣ 1 ♣ 2 ♣ 1 ♣ 2	♣ 3 ♣ 1

♣ 4 ♣ 4 ♣ 1 ♣ 1 ♣ 4 ♣ 1	♣ 3 ♣ 2 ♣ 1

Wiadomość nr 3

♣ 3 ♣ 5 ♣ 4 ♣ 3 ♣ 2

♣ 3	♣ 4 ♣ 3 ♣ 1 ♣ 2 ♣ 1	

TABLICA KODÓW					
×	1.	2.	3.	4.	5.
♣	a	ę	l	p	v
♣	ą	f	ł	q	w
♣	b	g	m	r	x
♣	c	h	n	s	y
♣	ć	i	ń	ś	z
♣	d	j	o	t	ż
♣	e	k	ó	u	ź

➔ Zadanie 4.

Przeczytaj tekst¹, a następnie wykonaj zadania 4.1. – 4.4.

Dolina Srebrnych Dłoni,
7 grudnia Roku Zielonej Szyszki

Drogi Kuzynie!

Siedzę w swoim pokoju na krześle, które kilka miesięcy temu podarował mi flunek Finker i piszę do Ciebie. W naszej dolinie działy się ostatnio rzeczy niezwykłe, zatem czytaj uważnie.

Z Wyspy Zielonych Kamieni przybyli lafianie. Tylko krasnal Kanimir nie okazywał zdziwienia. Podobno w Dniu Pamięci o Baobabach jadł leczko z jednym lafianinem, więc wiedział, czego się spodziewać. Każdy z nich miał na sobie czerwony kaftan, spodnie w kolorze wiosennego błota i płaszcz ozdobiony dziwnymi wzorami. Teraz wiem, że te wzory to lafioglify. Uczą się ich na Wielkim Placu Sześciu Pierścieni. Do perfekcji opanowali sztukę PUDŁO: pouczanie – upominanie – dogadywanie – łajanie – ofukiwanie. U nich nazywa się to lafiowanie. Dowodzi nimi Damir Dogry-Zacz, który jest specjalistą w... dogryzaniu. Od razu, jak nas zobaczyli, zaczęli lafiować. Gąsienica Godziszława dowiedziała się, że ma niemodny parasol, centaur Cyprian powinien zainwestować w roślinny preparat do pielęgnacji ogona, troll Tomir obciąć paznokcie u nóg, a ogrzyca Ofelia pozbyć się guzików przy lawendowym sweaterku. Dobrze, że gryf Gościwuj podarował im już pierwszego

dnia swoje grafiki, bo nie wiem, jak długo wytrzymałybyśmy to lafiowanie. Trajkotka pokazała im źródło wróżki Wiwianny. Din Starszy, Din Młodszy i Bujający w Obłokach zabrali gości do osady Wielkie Warkocze. Wieczorem pasikonik zagrał na wiolonczeli, a Bure Borsuki zaprezentowały piosenkę *Szykowny szpic*. Wyobraź sobie, że nawet Damir Dogry-Zacz nie miał pojęcia, że na świecie istnieją ptaki z czubkiem na głowie. Wtedy ja wkroczyłem do akcji i wyrecytowałem: dudek, bilbil, czubatka, jemioluska, dzierlatka, czajka.

Lafianie pokazali nam, jak powstają lafioglify. Na początku ćwiczyliśmy na liściach klonu, później na niewielkich deseczkach. Był słoiczek ze specjalnym płynem, pędzelek i mnóstwo dziwnych nitczek (flunkom by się spodobały). Każdy lafioglif coś oznaczał. Wzór, który ja zrobiłem na kawałku kory, przypominał biegnącą driadę lub zranionego przez wiatr muchomora. Kończę, bo muszę jeszcze ułożyć ortograficzną zagadkę dla Elwiry.

Pozdrawiam
Edwin

PS Do listu dołączam chusteczkę z lafioglifem. Mam nadzieję, że Ci się spodoba.

4.1. Odszukaj w tekście części, które tworzą list. Przy każdej z nich narysuj odpowiedni znak.

⓪	rozwinięcie	☰	miejsowość, data
↔	dopisek		nagłówek
⚙	wstęp	⦿	podpis
☐	zwrot grzecznościowy kończący list	⤵	zakończenie

4.2. Pomyśl, który bohater Twoich lektur szkolnych powinien spotkać się z lafianami. Swój wybór krótko uzasadnij.

4.3. Ułóż w kolejności alfabetycznej nazwy ptaków, o których elf Edwin opowiadał lafianom. Zielonym kolorem zamaluj samogłoski.

4.4. Rozwiąż szyfrogram, a dowiesz się, jaki brzmiał refren pieśni, którą pasikonik zagrał dla lafian na wiolonczeli.

☼4	☼3	☼3	☼2		☼5				
☼3	☼2	☼3	☼2	☼1	☼3	☼2			
☼4	☼1	☼3	☼1	☼4	☼2	☼1			
☼5	☼3	☼3	☼4	☼1		☼5	☼2	☼1	☼5
☼4	☼3	☼2	☼1	☼5	☼4	☼2	☼1		

TABLICA KODÓW					
×	1.	2.	3.	4.	5.
*	a	ę	l	p	v
☼	ą	f	ł	q	w
☼	b	g	m	r	x
☼	c	h	n	s	y
☼	ć	i	ń	ś	z
☼	d	j	o	t	ż
☼	e	k	ó	u	ź

¹ Teksty z zadań 4, 7 powstały na potrzeby niniejszego artykułu (przyp. Autorki).

Zadanie 5.

Określ tryb podanych czasowników. Otocz kółkiem właściwy symbol w tabeli.

Czasownik	Tryb czasownika		
chodź	☒	☐	☐
zwiedza	☒	☐	☐
poszedłbym	☒	☐	☐
wyśpiewują	☒	☐	☐
obiecał	☒	☐	☐
mów	☒	☐	☐
oddajmy	☒	☐	☐
naprawilibyście	☒	☐	☐

☒	tryb oznajmujący
☐	tryb rozkazujący
☐	tryb przypuszczający

Zadanie 6.

Jesteś na Wyspie Zielonych Kamieni. Opisz to miejsce. Do tekstu dołącz rysunek.

Zadanie 7.

Przeczytaj tekst, a następnie wykonaj zadania 7.1. – 7.4.

Gepard zamyślił się głęboko,
spojrzał na gwiazdy hen wysoko.
Drzewo od rana płakało,
na wiosenny deszczyk czekało.
Brzoza z dębem się sprzeczała,
księżniczka złotą suknię podziwiała.

Popatrz: piesek w ogródku szczeka,
tęcza do słońca się uśmiecha.
Liście piosenkę trawie śpiewają,
wielki sekret muchomora znają.
Lis tropiciel sąsiada klepie po ramieniu:

Usiądźmy, kumie, na szarym kamieniu.

7.1. Oceń, czy poniższe zdania są prawdziwe. Zaznacz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, lub **F** – jeśli jest fałszywe.

1.1.	Osobą mówiącą w tekście jest narrator.	P	F
1.2.	Księżniczka poznała sekret muchomora.	P	F
1.3.	Tekst składa się z dwóch zwrotek.	P	F

7.2. Zielonym kolorem podkreśl w tekście uosobienia.

7.3. Wypisz z wiersza wyrażenia przyimkowe.

7.4. Nazwij poniższe środki stylistyczne. Otocz kółkiem właściwy znak w tabeli.

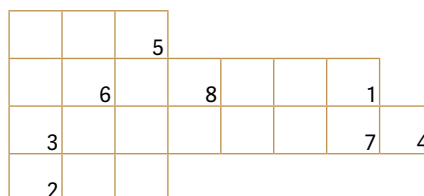
Środek stylistyczny		Nazwa			
1.	Krasnal nosek ma czerwony niczym jabłuszko.	☐	☐	☐	☐
2.	Krasnalu, opiekuj się domem.	☐	☐	☐	☐
3.	wesołe krasnoludki	☐	☐	☐	☐
4.	Baśń sekrety skrzatów wierzbom zdradziła.	☐	☐	☐	☐
5.	Krasnalu, zaprowadź mnie do wróżki lasów.	☐	☐	☐	☐
6.	szpiczasta czapeczka	☐	☐	☐	☐
7.	Myszka nad niedolą skrzatów zapłakała.	☐	☐	☐	☐
8.	Czapeczka jak wieża na głowie się kołysze.	☐	☐	☐	☐

☐	epitet
☐	porównanie
☐	apostrofa
☐	uosobienie

Zadanie 8.

Podkreśl nieodmienne części mowy i wpisz je do diagramu. Odczytaj hasło, a dowiesz się, komu Porfiry Płamka podarował tomik wierszy *Gryzmoły w gryziku*.

las	pod	zło
zwinnie	pisanie	szybkie
poszukać	fatalnie	czekanie
dwa	ona	lub

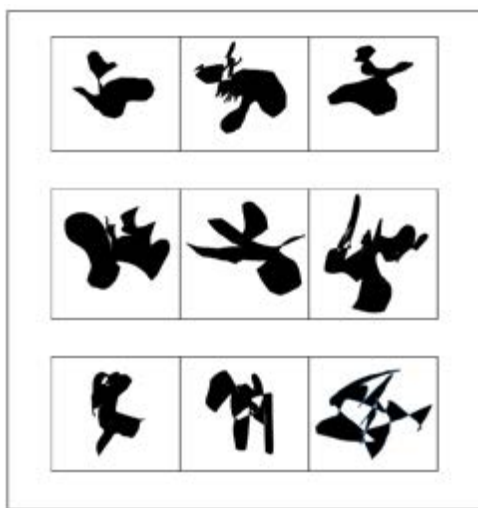

Hasło:

➔ **Zadanie 9.**

Na zaproszenie gryfa Gościwują do Doliny Srebrnych Dłoni przybył poeta Porfiry Plamka. Artysta przywiózł ze sobą kufer, eleganckie łyżeczki, kaktusa w doniczce, woreczek kamieni (podobno żółciowych albo żółtawych), czerwone skarpety do kolan i tomik wierszy *Gryzmoły w gryssiku*. Do każdego utworu Porfiry Plamka dołączył zagadkę – gryzmografkę.

Odczytaj gryzmografki Porfirego Plamki. Ustal, co mogą oznaczać. Zapisz swoje propozycje.

➔ **Zadanie 10.**

Przeczytaj tekst, a następnie wykonaj zadania 10.1–10.4.

Od świtu na ptasiej polanie trwał koncert miliona skrzydeł. Transmisję na żywo emitowała telewizja SatYrday. Myszy i tym razem nie zawiodły. Przygotowały proporczyki, transparenty, a nawet lekkostrawne przekąski. Gryf Gościwuj siedział na honorowym miejscu i rysował grafiki, które znajdują się później w nadzwyczajnym numerze miesięcznika „Nowiny z Doliny”. Musiał założyć kapelusz z szerokim rondem, bo różowy parasol gąsienicy Godzislawy trochę go wytrącał z równowagi. Zjawili się wszyscy: mrówki z Pawilonu Pięciu Papug, żabi konsul, troll Tomir, centaur Cyprian, elf Edwin z kuzynką, motyle ze swoim admirałem, ogrzyca Ofelia, mieszkańcy osady Wielkie Warkocze z krasnałem Kanimirem na czele i pracownikami żłobka Czarujące Czapeczki. Byli konstruktorzy fioletowej fontanny, czarodzieje z Turkusowej Twierdzy, podróżnik Płamen, dwaj śmiałkowie, którzy próbowali rozwiązać równanie sfinksa Sambora. Był Din Starszy zwany Rzęsą, Din Młodszy, Bujający w Obłokach, no i oczywiście Trajkotka.

Sprytne Sikorki zaprezentowały piosenki ze swojej najnowszej płyty *Motyle w malinach*. Girlsband otrzymała owacje na stojąco. Po nich wystąpiła góraska kapela Wierchy z folkowymi kawałkami. Świerszcz pozwolił skrzypcom zaczarować powietrze. Pasikonik dokonywał cudów na wiolonczeli, derkacz stukał w tamburyn, a drozd w cymbałki. Szpak zagrał na liściu jarzębiny *Balladę o wędrującym wróblu*. Orłosep Olaf

wykonał protest song *Szumią szyszki*, by przypomnieć wszystkim o towarzyszach z rezerwatu Krzywe Jodły. Cztery gile brawurowo zaśpiewały marsz rycerzy spod Góry Tańczącego Węża *Sztylet szakala od starego kowala*. Widownia oszalała przy hymnie wiewiórek *Okrągłe orzeszki*. Później był hit znany z festiwalu kulinarnych – *Żurawiny hrabiny* ze specjalną dedykacją dla ogrzyca Ofelii. Emocje sięgnęły zenitu, gdy na scenę wyszły Bure Borsuki, by wyszarpać na gitarze *Bardzo smutną pieśń o Wątlach Wrzosowiskach z okropnie długim refrenem*. Takiej radości Dolina Srebrnych Dłoni już dawno nie widziała. Kiedy kret konferansjer zapowiedział specjalnego gościa, na polanie zapanowała cisza. Takiej ciszy Dolina Srebrnych Dłoni już dawno nie słyszała. Kapitan kozłarzy niósł na poduszce z mchu flet fauna Falimira. W jednej chwili z ust wszystkich artystów wzniósł się w niebo ogromny krzyk: *Nawłoc zakwitła!*

U. Wykurz: *Spytaj sfinksa Sambora. Ćwiczenia dla uczennic i uczniów klas piątych znalezione w Dolinie Srebrnych Dłoni.*

Wydawnictwo Oświatowe Fosze,
Rzeszów 2024, s. 137 – 138.

10.1. Ustal, co jest tematem tekstu.

10.2. Dokończ zdania.

O wydarzeniach ukazanych w tekście opowiada

Bohaterowie znajdują się

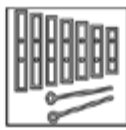
Tekst podzielony został na cztery

10.3. Zapisz, czym zajmowali się bohaterowie: szpak, kret, gryf, orłosep.

10.4. Na podstawie trzeciego akapitu przygotuj ramowy plan wydarzeń. Użyj równoważników zdania.

➔ **Zadanie 11.**

Przeczytaj tekst. Niebieskim kolorem podkreśl epitety.

	Na wielkim drzewie wisiało ogłoszenie. Nadchodzi ważne przedstawienie. Świerszcz mieszkańców lasu zaczaruje. Muzyką dziury w niebie zaczeruje.	
Zjawiają się sowy, wróble i gile. Przylecą kolorowe motyle. Koncert potrwa do rana. Ptasia polana jest z tego znana.		Zatańczą wałki i stroki. Uśmiecną się do ziemi obłoki. My też tam będziemy. Cudne skarby znajdziemy.

Zadanie 8.

las	<u>pod</u>	zło
zwinnie	pisanie	szybkie
poszukać	<u>fatalnie</u>	czekanie
dwa	ona	<u>lub</u>

P	O	D ₅					
Z	W ₆	I	N ₈	N	I	E ₁	
F ₃	A	T	A	L	N	I ₇	E ₄
L ₂	U	B					

Hasło: **Elf Edwin**

Zadanie 12. tutaj, teraz, wzorowo, kolorowo, daleko, ponownie, znakomicie, jasno, jutro, uparcie, aktywnie, mokro, długo; hasło: **Troll na statku.**

Zadanie 13. Szyfr nr 1: Pomagaj innym. Szyfr nr 2: Ptasi koncert. Szyfr nr 3: Krasnale w dolinie.

WARTO WIEDZIEĆ!

Czy imię i nazwisko ucznia trzeba odmieniać?

Poprawna polszczyzna w dokumentach szkolnych

Wypisywanie świadectw, dyplomów, nagród, podziękowań to ważna część rzeczywistości szkolnej. Pojawia się wtedy pytanie, **czy imię i nazwisko ucznia należy odmieniać**, czy lepiej pozostawić je w formie podstawowej, aby uniknąć ewentualnego błędu? Ostrożność sprawia, że czytamy potem zapisy typu: „Dyplom dla Jan Kowalski”.

Strach przed błędem fleksyjnym nie jest nowym zjawiskiem, już wiele lat temu wybitna badaczka dziejów języka polskiego, prof. dr hab. Irena Bajerowa pisała, że to wstyd nie odmieniać nazwisk¹, że są to błędy w szczególny sposób obrażające podstawowe zasady języka polskiego.

W języku polskim **imiona i nazwiska – podobnie jak inne rzeczowniki – podlegają odmianie przez przypadki**, dlatego powinny być dostosowane do konstrukcji zdania.

Odmieniamy zarówno nazwiska rodzime, jak i te, które są pochodzenia obcego. Nazwisko się deklinuje!

Imiona i nazwiska należą do kategorii nazw własnych osobowych. Z punktu widzenia gramatyki są rzeczownikami, co oznacza, że podlegają tym samym zasadom fleksji, co inne wyrazy tej klasy. Mogą zmieniać swoją formę w zależności od przypadku, liczby i rodzaju.

W praktyce szkolnej najczęściej spotykamy się z trzema przypadkami:

- mianownikiem – odpowiadającym na pytanie *kto?* (Dyplom otrzymuje Jan Skarga)
- dopełniaczem – odpowiadającym na pytanie *kogo?* (Nagroda dla Jana Skargi)
- celownikiem – odpowiadającym na pytanie *komu?* (Gratulujemy Janowi Skardze)

Konstrukcja z mianownikiem:

- Dyplom otrzymuje **Jan Kowalski** za zajęcie pierwszego miejsca w konkursie matematycznym.
- Dyplom otrzymuje **Anna Kowalska** za zajęcie pierwszego miejsca w konkursie matematycznym.

Imię i nazwisko występują w mianowniku, ponieważ pełnią funkcję podmiotu zdania.

Konstrukcja z dopełniaczem:

- Dyplom dla Jana Kowalskiego za szczególne osiągnięcia w nauce.
 - Dyplom dla Anny Kowalskiej za szczególne osiągnięcia w nauce.
- Przyimek *dla* wymaga użycia dopełniacza, dlatego imię i nazwisko przyjmują odpowiednią formę fleksyjną.

Konstrukcja z celownikiem:

- Nagrodę przyznaje się Janowi Kowalskiemu za wzorową postawę uczniowską.
 - Nagrodę przyznaje się Annie Kowalskiej za wzorową postawę uczniowską.
- Czasownik *przyznawać* w takiej konstrukcji łączy się z celownikiem. Warto zauważyć, że w każdym z tych przykładów odmienia się zarówno imię, jak i nazwisko. Jest to zgodne z zasadami gramatyki oraz normą językową.

Odmiana nazwisk obcego pochodzenia

- Odmieniamy bez apostrofu: Jan Bush, Jana Busha, Janowi Bushowi; Jan Linde, Jana Lindego, Janowi Lindemu; Jan Gates, Jana Gatesa, Janowi Gatesowi;
- Odmieniamy z apostrofem: Jan Joyce, Jana Joyce’a, Janowi Joyce’owi; Jan Descartes, Jana Descartes’a, Janowi Descartes’owi;

- Niektóre nazwiska obcego pochodzenia pozostają nieodmienne, np. Hugo, Du Bois.

Odmiana imion i nazwisk jest w polszczyźnie powszechna, istnieją jednak takie nazwiska, które **pozostają nieodmienne**, np. część nazwisk żeńskich o formie identycznej z męską, np. *Nowak, Mazur, Król, Jankowiak, Kisiel, Kowal, Linde, Domejko*.

Dlaczego należy odmieniać?

Unikanie odmiany może prowadzić do sztucznych i śmiesznych konstrukcji typu: *Nagrodę przyznaje się Anna Kowalska*.

W sytuacji, gdy odmienimy imię, a nie odmienimy nazwiska, możemy doprowadzić do poświadczenia nieprawdy (i to jest poważna sprawa), np. *Nagroda dla Dominika* (odmieniam imię chłopca) *Jankowiak* (nie odmieniam nazwiska). Osoba postronna przeczyta: *Nagroda dla Dominika Jankowiak* – brzmi jak mianownik, zatem wniosek: nagrodę otrzymała dziewczynka.

Jak uniknąć wątpliwości językowych?

Wypisując świadectwa, nauczyciel musi wiedzieć, jak rozwiązać swoje wątpliwości związane z odmianą imion i nazwisk. Pomocą służą mu:

- **Słownik gramatyczny języka polskiego.** Marcin Woliński, Zygmunt Saloni, Robert Wołosz, Włodzimierz Gruszczyński, Danuta Skowrońska, Zbigniew Bronk. Forma dostępu: online, <http://sgjp.pl>
- **Odmiana nazwisk – aplikacja** <http://nlp.actaforte.pl:8080/Nomina/Nazwiska?nazwisko=Descartes&typ=m>

dr Mirella Zajęga (RODN „WOM” w Katowicach)

1 I. Bajerowa: *Wstyd nie odmieniać nazwisk*. „Poradnik Językowy” 10/1998, s. 51.

„Credo” ocalonego?

O jednym wierszu Tadeusza Różewicza

— dr Piotr Pochel —

Nauczyciel języka polskiego w I Liceum Ogólnokształcącym im. M. Kopernika w Katowicach i w IV Liceum Ogólnokształcącym z Oddziałami Dwujęzycznymi im. S. Staszica w Sosnowcu

Poświęcam pamięci mojego pradziadka –
– PIOTRA FRIEDRICH¹

» Dojrzałemu czytelnikowi lektura utworów podejmujących tematykę czasów wojny i okupacji sprawia nie lada trudność, gdyż trwale znaczą swój ślad na emocjach i przeżyciach. Przed sekwencją wojennych obrazów przedstawionych m.in. przez: Tadeusza Borowskiego w opowiadaniu *Proszę państwa do gazu*, Hannę Krall w książce *Zdażyć przed Panem Bogiem*, będącej zapisem rozmowy z uczestnikiem powstania w warszawskim getcie – Markiem Edelmanem, czy Zofię Nałkowską, autorkę szczupłego zbioru *Medaliony*, staje również młody licealista, który w trzeciej lub w czwartej klasie liceum zapoznaje się z tymi utworami. Zadania tego nie ułatwia dodatkowo współczesny świat, biorąc pod uwagę np. wciąż trwającą u naszych południowo-

-wschodnich sąsiadów wojnę. Tragedie niewinnych ludzi i ich historie bezsprzecznie silnie oddziałują na uczucia wszystkich odbiorców kultury. Zetknięcie się z tragizmem wojny zmienia perspektywę postrzegania świata i kreuje inne, nowe myślenie oraz skłania do refleksji.

Na lekcjach języka polskiego w szkole ponadpodstawowej wstępem do rozważań wojennych uczyniłem reportaż *Nigdy więcej. Świadectwo byłych więźniów KL Auschwitz-Birkenau*². Produkcja przedstawia rozmowy, które prowadzi Magda Łucyan z żyjącymi wówczas³ świadkami oświęcimskiego piekła. Młody widz zyskuje możliwość uzyskania informacji o tym, jak wyglądało obozowe życie. Dowiaduje się, w jaki sposób więźniowie funkcjo-

nowali w nazistowskim obozie zagłady. Świadcowie tych tragicznych doświadczeń w rozmowach z redaktorką opowiadają o różnych aspektach życia w obozie Auschwitz-Birkenau: o rozłące z bliskimi z rodziny; o próbach zdobycia pożywienia, by przetrwać ziemskie piekło Oświęcimia; o katorżniczej pracy, która dla większości kończyła się śmiercią; o powszechnym widoku ciał zmarłych.

Jestem przekonany, że wspomniany reportaż jest znakomitym materiałem, który można uczynić punktem wyjścia rozważań o II wojnie światowej w literaturze. Młody odbiorca uzyskuje nieocenioną wiedzę na temat zdarzeń mających miejsce w nazistowskim obozie wybudowanym na terenach Oświęcimia.

¹ Piotr Bernard Friedrich (19 maja 1897 r. – 5 sierpnia 1941 r.) był więźniem o numerze 19895 nazistowskiego obozu Auschwitz-Birkenau, w którym został stracony.

² *Nigdy więcej. Świadectwo byłych więźniów KL Auschwitz-Birkenau* [dokument], TVN24, 2019. Dostępny w Internecie: <https://tvn24.pl/programy/oboz-rozmowy-magdy-lucyan-z-bylymi-wiezniami-kl-auschwitz-birkenau-ra903954-ls2612257> [Dostęp: 15 stycznia 2026 r.].

³ Większość z bohaterów reportażu w ostatnich latach odeszło.

Licealny dyskurs o czasach wojny i okupacji rozpoczynam od omówienia dobrze znanego i drukowanego niemal w każdym podręczniku z języka polskiego do kształcenia literackiego wiersza Tadeusza Różewicza *Ocalony*. Lekcję poświęconą na analizę i interpretację utworu *boga polskiej poezji*⁴ zaczynam od wzorcowej lektury liryku:

*Mam dwadzieścia cztery lata
ocalałem
prowadzony na rzeź.*

*To są nazwy puste i jednoznaczne:
człowiek i zwierzę
miłość i nienawiść
wróg i przyjaciel
ciemność i światło.*

*Człowieka tak się zabija jak zwierzę
widziałem:
furgony porąbanych ludzi
którzy nie zostaną zbawieni.*

*Pojęcia są tylko wyrazami:
cnota i występpek
prawda i kłamstwo
piękno i brzydota
męstwo i tchórzostwo.*

*Jednako waży cnota i występpek
widziałem:
człowieka który był jeden
występny i cnotliwy.*

*Szukam nauczyciela i mistrza
niech przywróci mi wzrok słuch i mowę
niech jeszcze raz nazwie rzeczy i pojęcia
niech oddzieli światło od ciemności.*

*Mam dwadzieścia cztery lata
ocalałem
prowadzony na rzeź*⁵.

Każdorazowo po przeczytaniu przede mnie wiersza, który stanowić będzie materiał do dyskusji podczas zajęć je-

zyka polskiego, proszę uczniów o ponowną, ale cichą lekturę, jednocześnie wskazując, by zwrócili uwagę na kreację osoby mówiącej w tekście.

1. Kreacja podmiotu lirycznego (pytania pomocnicze: *Kim jest podmiot liryczny?; Z jakim typem liryki masz do czynienia w wierszu Różewicza?; Określ płęć i wiek podmiotu lirycznego, wskazując odpowiednie fragmenty wiersza*):

- a) wypowiedź w formie liryki bezpośredniej, o czym zaświadcza czasowniki w 1. os. l. poj., np.: *mam, ocalałem, szukam* oraz zaimki osobowe, np.: *mnie*;
- b) człowiek młody;
- c) ma 24 lata;
- d) jest osobą, przed którą — zgodnie z porządkiem natury — powinny dopiero otwierać się wrota życia;
- e) uniknął śmierci, którą widział na co dzień, np.: *ocalałem / prowadzony na rzeź*;
- f) w jego pamięci zapisały się obrazy zamordowanych ludzi wywożonych samochodami ciężarowymi do krematoriów, np.: *ocalałem / prowadzony na rzeź* (masowa śmierć); *widziałem / furgony porąbanych ludzi*;
- g) doświadczenia wojenne zniszczyły jego system wartości, np.: *To są nazwy puste i jednoznaczne / [...] / miłość i nienawiść*;
- h) nie potrafi wskazać, czym są dobro i zło;
- i) nazwy wyznawanych przez podmiot wartości utraciły znaczenie, np.: *Pojęcia są tylko wyrazami / prawda i kłamstwo / [...] / piękno i brzydota*;
- j) chciałby spotkać człowieka, który przywróci do życia i pomoże odbudować na nowo system wartości, np.: *Szukam nauczyciela i mistrza / niech przywróci mi wzrok słuch i mowę*.

➔ **Zadanie problemowe.** Wioletta Bojda, analizując wiersz *Ocalony* Różewicza, zacytowała fragment

notatki poety. Zapoznaj się z zapisem autora *Płaskorzeźby*.

Ulica była o tej porze ożywiona, z brzękiem mijały się żółte tramwaje, perkotały stalowo błękitne autobusy. Przekupki wykrzykiwały: „Bukiety, bukieciki!” Kosze fiołków i zawilców pod ścianami kamienic. Boczna ulicą jechał furgon przykryty brezentem. Pod brezentem leżała góra świńskiego mięsa. Były to połówki świń, zamrożone w lodowni. Leżały sztywno jedna na drugiej. Wydłużone czarne ryje i wybite oczy; szynki zachowały barwę różową i woskowożółtą. Zobaczyłem znów tamten wóz... było to w styczniu roku 1945... po grudzie ciągnęły jeńcy wóz. Na wozie leżeli nadzy żołnierze. Nadzy albo w krótkich koszulach. W kalesonach. Bosi. Widocznie zwleczono z nich ubrania i buty. Leżeli sztywno. Żółte tyłki z ciemnym rowkiem między szynkami obijały się o siebie jak z drewna. Nogi wyciągnięte równo jak szczudła z czarnymi stopami. Głowy były przeważnie rozbite, zgniecione i jakby przemodelowane. Jedna z tych głów była wyciągnięta, rozkawałkowana jak ciasto i zamieniona w krwawą karykaturę. Oczy, usta, zęby i uszy zostały jakby wymieszane. Jedna biała szczęka umieszczona między oczami, w czole, szerzyła się na cały świat... .

(T. Różewicz: *Przerwany egzamin*)⁶

Odwołując się do zacytowanej notatki i wiersza Różewicza, wyjaśnij metaforę *furgonów porąbanych ludzi*.

Przykładowa odpowiedź: Metafora *furgonów porąbanych ludzi* nawiązuje do wcześniejszych zapisków Różewicza i jednocześnie wskazuje na utrwalone w pamięci poety tragiczne obrazy pomordowanych żołnierzy. W wierszu metafora ta podkreśla okrucieństwo wojny i masową śmierć, jaką wówczas ponieśli ci, którzy stawali do walki z okupantem.

4 L. Bugajski: *Tadeusz Różewicz. Za dobry na Nobla*. „Newsweek” 2014, <https://www.newsweek.pl/kultura/tadeusz-rozewicz-nie-zyje-kim-byl-tadeusz-rozewicz-sylwetka/t9pvdld> [Dostęp: 21 stycznia 2026 r.].

5 T. Różewicz: *Ocalony*. W: Tegoż: *Wybór poezji*. Oprac. A. Skrendo. Wrocław 2017, s. 18 – 19.

6 Cyt. za: W. Bojda: *Kompleks Izaaka* (Tadeusz Różewicz: „Ocalony”). W: *Kanonada. Interpretacje wierszy polskich (1939 – 1989)*. Red. A. Nawarecki przy współudziale D. Pawelca. Katowice 1999, s. 41.

2. Charakterystyczne elementy wypowiedzi podmiotu lirycznego (pytania pomocnicze: *Czym może być wypowiedź podmiotu lirycznego?; W jakich okolicznościach można się spotkać z takim rodzajem wypowiedzi?; Omów język wypowiedzi podmiotu lirycznego*):

- wypowiedź ma formę monologu;
- słowa otwierające wiersz Różewicza przypominają zeznania lub wyjaśnienia składane przed sądem;
- podmiot liryczny przedstawia zdarzenia, których był świadkiem;
- język wypowiedzi jest prosty, klarowny, przejrzysty, pozbawiony zbędnych ozdóbek, rzeczowy i surowy;
- wypowiedź otwiera i zamyka tak samo skonstruowana strofa, co podkreśla klamrowość kompozycyjną utworu.

➔ **Zadanie problemowe.** Odwołując się do sensu wiersza Różewicza,

wyjaśnij, czym jest ocalenie podmiotu lirycznego.

Przykładowa odpowiedź: *Ja* liryczne dwukrotnie powtarza: *ocalałem / prowadzony na rzeź*. Wstrząsające obrazy towarzyszące działaniom zbrojnym na frontach II wojny światowej, odcisnęły piętno na psychice tego człowieka. Jego ocalenie dotyczy jedynie faktu, że fizycznie przeżył dramat wojny. To, co zostało w jego pamięci, zaświadcza o psychicz-

nej degradacji; zniszczeniu systemu wartości; pozbawieniu podstawowych uczuć.

3. Środki poetyckie i ich funkcja w wierszu Różewicza (polecenie problemowe: *Znajdź i nazwij środki poetyckie występujące w wierszu Różewicza. Każdy zilustruj przykładem z utworu i określ, jaką pełni w nim funkcję*).

Nazwa środka poetyckiego	Przykład z wiersza	Funkcja w utworze
dysfemizm	<i>prowadzony na rzeź</i>	– dosadne i brutalne podkreślenie faktu, że podmiot liryczny nie został zamordowany
porównania	<i>Człowieka tak się zabija jak zwierzę</i>	– uprzedmiotowienie człowieka; – podkreślenie, że została odebrana temu człowiekowi godność
metafora	<i>furgony porąbanych ludzi</i>	– wskazanie na bestialstwo oprawców; – podkreślenie liczności zabitych ludzi
anafora	<i>niech [...] niech [...] niech [...]</i>	– zaakcentowanie chęci powrotu do świata, w którym istnieją zasady moralne i system wartości; – podkreślenie chęci spotkania w życiu kogoś, kto udowodni, że jest szansa na ponowną odbudowę świata

Komentarz odautorski: Rozmawiać o wojnie nie jest łatwo, ale prowadzić na jej temat dyskurs, wskazywać kierunki odczytywania dzieł powstałych w latach 1939 – 1945, uwrażliwiać na ludzką krzywdę — zdecydowanie warto! Myślę, że przejawem największej dojrzałości moich uczniów po projekcji reportażu Łucyan było milczenie i cisza, którą zachowali, opuszczając salę lekcyjną.

Wzruszanie i...

Artysta jako świadek historii XX wieku

Skala i okrucieństwo II wojny światowej pozostawiły niezatarty ślad w sztuce po 1945 r. Powstałe dzieła przyjmowały różne formy: od symbolicznych pomników upamiętniających bohaterów i miejsca, po pełne dramatyzmu narracyjnego obrazy, rysunki, fotografie.

Wszystkie ukazują emocje, nastroje społeczne i doświadczenia, dzięki czemu są szczególnymi świadkami historii, którzy potrafią ukazać ją w sposób bardziej osobisty i poruszający niż podręczniki czy kroniki.

Sztuka stanowi klucz do zrozumienia Holokaustu, ponieważ pozwala wykroczyć poza suche dane statystyczne i dotknąć osobistego, emocjonalnego wymiaru tragedii. Poprzez literaturę, malarstwo i rzeźbę historia Zagłady przestaje być jedynie zbiorem faktów, a staje się żywym doświadczeniem konkretnych jednostek.

Uważność i empatia – klucze do interpretacji dzieł sztuki

Sztuka pełni kilka kluczowych funkcji w procesie edukacji i upamiętniania.

1. Dokumentuje perspektywę jednostki. Dzieła powstałe w gettach i obozach są unikalnym świadectwem walki z dehumanizacją i zapisem codzienności z punktu widzenia ofiar. Marian Kołodziej, więzień kilku obozów koncentracyjnych, był artystą, który dopiero 40 lat po wojnie odważył zmierzyć się z osobistą traumą, tworząc wstrząsający cykl grafik i rysunków: *Kłisze pamięci. Labirynty*.

<https://www.labirynths.pl/jak-sztuka-mariana-kołodzieja-przyczynia-sie-do-edukacji-o-holokaucie/>

2. Stanowi narzędzie interpretacji i dialogu, zachęcając do zadawania pytań, których często nie stawia dyskurs historyczny, zmuszając odbiorcę

do konfrontacji z trudnymi tematami, takimi jak moralność, cierpienie i opór. Od tego roku prezentowany jest w specjalnie wzniesionym pawilonie wystawienniczym w Międzynarodowym Domu Spotkań Młodzieży w Oświęcimiu cykl obrazów autorstwa niemieckiego artysty Gerharda Richtera. Wykorzystał on historyczne fotografie, wykonane potajemnie i z narażeniem życia przez więźniów obozu w Auschwitz, a następnie przekształcił je w monumentalne abstrakcyjne obrazy – wizualne świadectwo niemożności objęcia ludzkim umysłem ogromu tragedii Holokaustu.

<https://mdsm.pl/nasz-dom-mdsm/gerhard-richter-birkenau#galleriy-4689-6>

Współcześnie celem edukacji artystycznej i humanistycznej powinno być uwrażliwienie i ocalenie od zapomnienia kultury. Wizualne przedstawianie dziedzictwa pozwala ukazać piękno i bogactwo świata, który nasić usiłowali unicestwić.

Muzeum Śląskie prezentuje obecnie wystawę: *Cieżar ocalenia. Artyści po Auschwitz* – to unikalna, multisensoryczna podróż przez doświadczenia więźniów obozów koncentracyjnych. Narracja wystawy skupia się na tym, co *ciało pamięta* i jak sztuka stała się narzędziem walki o powrót do człowieczeństwa.

<https://muzeumslaskie.pl/sztuka-ktora-stala-sie-glosem-ocalalych-zapraszamy-do-zwiedzania-wystawy-ciezar-ocalenia-artysci-po-auschwitz>

Aleksandra Gorzelik (RODN „WOM” w Katowicach)

Rozwijanie kompetencji językowych

a nabywanie mowy u dziecka z perspektywy nauczyciela wychowania przedszkolnego i logopedy

————— *Iwona Myketyń* —————

Nauczycielka wychowania przedszkolnego i logopeda w Przedszkolu nr 19 w Chorzowie

➤ Nabywanie mowy w dużym stopniu warunkuje funkcjonowanie dziecka we wszystkich obszarach rozwoju. Jest nierozzerwalnie związane z rozumieniem, a co za tym idzie obydwa procesy są od siebie zależne. Umiejętność komunikacji, nazywanie, wyrażanie swoich sądów, myśli wpływa na prawidłowy rozwój emocjonalny, społeczny, fizyczny, a także poznawczy. Stymulacja rozwoju językowego oraz nabywanie kompetencji komunikacyjnych zaczyna się już od pierwszych dni życia dziecka. Początkowo jest to reakcja na dźwięki, gesty, intonację, głośność oraz modulację głosu. Ucząc się mówić, dzieci powtarzają sylaby, wyrażenia dźwiękonaśladowcze, proste wyrazy. Z czasem opanowują reguły gramatyczne, a także rozwijają umiejętności prowadzenia dialogu oraz mowę opowieściową. System językowy stale wzbogacany jest o nowe formy wyrazu, jak określenia, porównania, a czasami nawet żarty językowe lub proste metafory. Dziecko trzyletnie powinno wymawiać wszystkie samogłoski oraz głoski: [m, mi, b, bi, p, pi, f, fi, w, wi, ś, ć, ź, dź, ń, k, g, ki, gi, ch, t, d, n, l, li, j, ł], a także głoski [ś, ź, ć, dź]. W czwartym roku życia dziecko powinno prawidłowo wymawiać głoski [s, z, c, dz], w piątym zaś głoski [sz, ź, cz, dź]. Wymowa głoski [r] zazwyczaj jest opanowana jako ostatnia, w wieku 6 – 7 lat.

Kończąc przedszkole, dziecko powinno posługiwać się już wszystkimi częściami mowy oraz schematami składniowymi. W toku rozbudowywania słownika czynnego i biernego, dziecko kształtuje także prawidłową artykulację głosek języka polskiego.

Łącząc rolę nauczyciela wychowania przedszkolnego oraz logopedy, a także obserwując coraz większe trudności w kształtowaniu sprawności językowych, opracowałam program profilaktyki logopedycznej *Ładnie mówimy, gdy buzie ćwiczymy*, który realizowałam w najstarszej grupie wiekowej w placówce. Zapotrzebowanie na wdrożenie logopedycznego programu profilak-

tycznego wynikało ze stale zwiększającej się grupy dzieci, które wykazują trudności w zakresie rozwoju kompetencji językowych.

Zajęcia grupowe, realizowane w ramach programu, przyczyniały się do stymulowania rozwoju mowy poprzez zabawy logorytmiczne, ćwiczenia artykulacyjne, oddechowe oraz zabawy słuchowe. Ponadto w ramach zajęć rozwijane były umiejętności budowania wypowiedzi, rozumienia poleceń, a także myślenia logicznego. Wdrożenie programu pozwoliło mi wykorzystać wiedzę logopedyczną i zastosować ją w praktyce przedszkolnej do rozwijania kompetencji językowych dziecka. Ewaluacja programu wskazała większą świadomość dzieci w zakresie sprawności narządów artykulacyjnych, a co za tym idzie program miał wpływ na kształtowanie prawidłowej artykulacji głosek oraz rozbudowanie słownika dzieci, zarówno czynnego, jak i biernego.

Mając jednak świadomość, jak ważna jest stymulacja rozwoju mowy w środowisku domowym już od najmłodszych lat, przygotowałam **wskazówki dla rodziców**, które jednocześnie z powodzeniem mogą zostać wykorzystane przez nauczycieli wychowania przedszkolnego w rozwijaniu i wspomaganiu mowy oraz kształtowaniu kompetencji komunikacyjnych dziecka:

1. Zachęcajcie dziecko do naśladowania odgłosów otoczenia (zwierząt, pojazdów, przedmiotów, zjawisk).
2. Łączcie nazywanie z konkretnym obiektem (obrazkami, przedmiotem, osobą, zjawiskiem).
3. Opowiadajcie o tym, co aktualnie dzieje się w najbliższym otoczeniu. Wykonując daną czynność, opowiadajcie o niej.
4. Pozwólcie dzieciom na wspinanie, skakanie, tańczenie, na aktywność ruchową. Jak najczęściej wybierajcie się na plac zabaw.
5. Zwróćcie uwagę na ćwiczenia dłoni; sprawność i precyzja

- ruchów rąk ma związek z prawidłowym artykułowaniem i mówieniem. Dajcie dzieciom okazję do lepienia plasteliną, malowania, nawlekania koralików, budowania z klocków. Przypomnijcie sobie zabawy paluszkowe *Idzie rak...*, *Warzyła srocza...*. Nie ograniczajcie aktywności dzieci, wdrażajcie do samoobsługi w zakresie jedzenia, ubierania, korzystania z toalety.
- Starajcie się nie wyręczać dziecka w tworzeniu zdań i opowiadaniu, nie przerywajcie wypowiedzi. Rozmowa powinna być podstawową formą ćwiczeń.
 - Odpowiadajcie na pytania dzieci; zachęcajcie do ich zadawania.
 - Pozwólcie dziecku mówić *po swojemu*, ale zawsze powtarzajcie po nim tę samą treść w poprawnej gramatycznie formie. Na początku prawidłowa artykulacja głosek nie jest najważniejsza. Nie nalegajcie też, by dziecko po was powtarzało.
 - Opowiadając dziecku bajkę lub treść obrazka, starajcie się mówić zdaniami złożonymi. Sprawdzajcie, czy dziecko rozumie wszystkie wyrazy, zadawajcie pytania.
 - Nie upraszczajcie mowy, unikajcie zdrobnień.
 - Dbajcie o to, by dziecko miało okazję do zabawy z rówieśnikami.
 - Nie krytykujcie mowy dziecka i nie porównujcie go z rówieśnikami.
 - Wyłączcie telewizory, tablety, telefony. Ograniczcie grające zabawki.
 - Wykorzystujcie krótkie momenty w ciągu dnia na zabawy typu:
 - Wymień pięć... (np. czerwonych rzeczy, zwierząt domowych, owoców, pojazdów).
 - Ułóż zdanie ze słowem...
 - Co to jest, co mam na myśli...? (tworzenie zagadek, opisów).
 - Uczcie się prostych rymowanek, wyliczanek, zabaw paluszkowych, masażyków.
 - Czytajcie książeczki, rozmawiajcie na temat ich treści, to idealny sposób na rozwijanie wyobraźni i kreatywności dziecka.
 - Zachęcajcie dzieci do opisywania obrazków lub zdjęć z rodzinnych albumów. Na początku prostymi zdaniami, następnie coraz bardziej złożonymi.

Rozwijanie kompetencji kluczowych, w tym kompetencji językowych, jest niezwykle istotną umiejętnością w rozwoju dziecka. Bardzo ważna jest uważność, a także odpowiednia stymulacja i zachęcanie dzieci do podejmowania aktywności werbalnej. Umiejętność wyrażania swoich opinii, myśli, potrzeb, a także podejmowanie komunikacji z dorosłymi i rówieśnikami są kluczowymi kompetencjami w budowaniu swojej tożsamości, pewności siebie oraz przynależności. Warto pamiętać, że prawidłowy rozwój mowy oraz jej rozumienia warunkuje prawidłowy rozwój pozostałych sfer funkcjonowania dziecka.

Bibliografia:

- Cieszyńska J., Korendo M.: *Wczesna interwencja terapeutyczna. Stymulacja rozwoju dziecka od noworodka do 6.roku życia*. Wydawnictwa Edukacyjne, Kraków 2020.
- Haith M.M., Miller S.A, Vasta A.: *Psychologia dziecka*. WSiP, Warszawa 1995.
- Skarbek K., Wrońska I.: *Diagnoza i wspomaganie rozwoju psychoruchowego dziecka w wieku przedszkolnym*. CEBP, Kraków 2022.

ABC

WARTO WIEDZIEĆ!**Nieprawidłowy tor oddechowy u dzieci w wieku przedszkolnym**

Nieprawidłowy tor oddechowy u dzieci w wieku przedszkolnym, najczęściej manifestujący się jako oddychanie przez usta zamiast przez nos, stanowi istotny czynnik ryzyka zaburzeń rozwoju układu stomatognatycznego. Badania wskazują, że przewlekłe oddychanie ustne może prowadzić do zmian w obrębie twarzoczaszki, takich jak wydłużenie dolnego odcinka twarzy, zwężenie łuków zębowych oraz wysokie, wąskie podniebienie. Zjawisku temu często towarzyszą wady zgryzu, w tym zgryz otwarty lub krzyżowy. Nieprawidłowy tor oddechowy wpływa również na funkcjonowanie mięśni warg, języka i policzków oraz na nieprawidłową pozycję spoczynkową języka. Konsekwencją mogą być zaburzenia artykulacyjne, trudności w prawidłowym połykaniu oraz zwiększone ryzyko wad wymowy. Oddychanie przez usta sprzyja także częstszym infekcjom górnych dróg oddechowych, ponieważ powietrze omija naturalny mechanizm filtracji, ogrzewania i nawilżania w jamie nosowej. W literaturze wskazuje się również na związek między oddychaniem ustnym a zaburzeniami snu, takimi jak chrapa-

nie czy epizody bezdechu, które mogą wpływać na koncentrację i funkcjonowanie poznawcze dziecka. Długotrwałe utrzymywanie się nieprawidłowego toru oddechowego może mieć też wpływ na postawę ciała poprzez kompensacyjne wysunięcie głowy do przodu.

W przypadku zaobserwowania u dziecka dominującego oddychania przez usta zaleca się przede wszystkim konsultację z lekarzem pediatrą lub laryngologiem w celu wykluczenia przeszkód w drogach oddechowych, takich jak przerost migdałków czy przewlekły nieżyt nosa. Istotna może być również ocena logopedyczna oraz ortodontyczna, ponieważ specjaliści ci mogą ocenić funkcje języka, warg i zgryzu. Wczesna interwencja terapeutyczna, obejmująca m.in. ćwiczenia oddechowe i miofunkcjonalne, znacząco zwiększa szanse na przywrócenie prawidłowego toru oddechowego i zapobieganie dalszym konsekwencjom rozwojowym.

Dorota Kozioł-Żurawska (RODN „WOM” w Katowicach)

Przyjaciel na czterech łapach

– zajęcia edukacyjne

Barbara Placek-Burliga

Nauczycielka współorganizująca proces kształcenia w Zespole Szkolno-Przedszkolnym nr 5 w Tychach; certyfikowany dogoterapeuta

➤ Moją pasją jest praca z psami. Jako nauczyciel przełożyłam ją na grunt szkolno-przedszkolny. Po przebyciu stosownych szkoleń organizuję cykliczne zajęcia dogoterapeutyczne w mojej placówce macierzystej – Zespole Szkolno-Przedszkolnym nr 5 w Tychach. Zdobyte w ten sposób doświadczenie przekonuje, że wiele zajęć poświęconych zwierzętom nie wymaga obecności czworonoga. Poniższe propozycje są tego dowodem.

Coraz częściej w przedszkolach i szkołach organizowane są święta, których kalendarz pozwolę sobie przypomnieć:

- 4 kwietnia – Światowy Dzień Bezdomnych Zwierząt,
- 22 maja – Dzień Praw Zwierząt,
- 1 lipca – Dzień Psa,
- 4 października – Dzień Zwierząt,
- 25 października – Dzień Kundelka/ Dzień Ustawy o Ochronie Zwierząt.

Związane jest to z faktem, iż w podstawie programowej zawarte są zapisy związane z podmiotowym traktowaniem zwierząt¹, tj.:

- Wychowanie przedszkolne: *dziecko [...] dostrzega, że zwierzęta posiadają zdolność odczuwania, przejawia w stosunku do nich życzliwość i troskę.*
- I etap edukacyjny – klasy I – III: *w procesie edukacyjnym uczeń osiąga [...] umiejętność rozumienia odczuć zwierząt, wyrażania*

tych stanów za pomocą wypowiedzi ustnych i pisemnych oraz różnorodnych artystycznych form wyrazu.

Rośnie też świadomość konieczności dbania o naszych zwierzęcych przyjaciół. Szkoły organizują wówczas wiele tematycznych działań (akcji). Należą do nich najczęściej: zbiórki karmy dla pobliskich schronisk dla zwierząt, konkursy plastyczne, quizy, ale i ciekawe zajęcia lekcyjne.

Zachęcając do organizacji takowych zajęć mających na celu zwiększenie świadomości i potrzeby podmiotowego traktowania psów czy kotów, przedstawiam poniżej kilka moich pomysłów na realizację ciekawych zajęć. Mogą one być komponentem, jednym z elementów większej akcji promującej postawę dbałości i odpowiedzialności za zwierzęta.

Scenariusz 1

Grupa: dzieci 5- i 6-letnie

Czas trwania: dwa spotkania po 45 minut

Temat zajęć: *Ja mam oczy, pies ma oczy... co jeszcze nas jedno czy?*

Cel ogólny:

- kształtowanie kompetencji w zakresie podobieństw i różnic w wyglądzie ludzi i zwierząt (psów).

¹ <https://ore.edu.pl/wp-content/uploads/2017/05/wychowanie-przedszkolne-i-edukacja-wczesnoszkolna.-pp-z-komentarzem.pdf>

Cele szczegółowe

Dziecko:

- zna i wymienia podstawowe części swojego ciała,
- zna i wskazuje odpowiednie części ciała psa (z wykorzystaniem zmysłów wzroku i dotyku),
- określa podobieństwa i różnice w wyglądzie ludzi i psów,
- posługuje się podstawowymi narzędziami i materiałami plastycznymi,
- przestrzega zasad współpracy w grupie, potrafi czekać na swoją kolej,
- zachowuje zasady bezpieczeństwa podczas zabawy ruchowej.

Metody pracy: słowna, oglądowa, praktycznego działania, ekspresji.

Formy pracy: indywidualna, zbiorowa.

Środki dydaktyczne: maskotka psa, szalik, bloczki z nazwami części ciała, np.; nos, oko, ucho itp., miska, woda, farby plakatowe, arkusze szarego papieru lub brystol, materiały tekstylne, plastyczne, plansza emotek z kciukami aprobaty i dezaprobaty.

Przebieg zajęć

I. Część wstępna.

Powitanie dzieci. Rozmowa na temat zwierząt, które dzieci mają w domu. Czy jesteśmy tacy sami? – swobodne wypowiedzi dzieci. Rozmowa przy akompaniamencie piosenki, pt.: *Cztery łapy*².

II. Część główna.

1. Moje części ciała. Nauczyciel prosi dzieci, by pokazywały na sobie poszczególne części swoich ciał (nogi, ręce, głowa, oczy, nos, uszy itp.).
2. Kolejnym zadaniem jest podchodzenie do maskotki psa i pokazywanie na zwierzęciu analogicznych partii ciała; liczenie ich, porównywanie.
3. Dzieci wskazują części ciała, których ludzie nie mają, np. ogon.
4. Uczestnicy losują bloczki z nazwą ciała. Następnie kolejne dzieci (za ich zgodą, mają zawiązywane szalikami oczy) i wyłącznie za pomocą rąk muszą odszukać na psie wylosowaną partię ciała.
5. Praca plastyczna z wykorzystaniem arkuszy szarego papieru. Na każdym kładzie się dziecko, a inne obrysowuje kontur jego ciała. Po powstaniu konturów wszystkich dzieci, mają one za zadanie wypełnić za pomocą farb plakatowych w sposób dowolny przestrzeń swojego konturu. Dzieci mogą, lecz nie muszą opisać emocje powstałe podczas tworzenia swojego wizerunku, omówić, co było dla nich ważne.
6. Tworzenie portretu psa. Dzieci odrysowują psie kontury na brystolu, a następnie w zespole wypełniają powstałą

sylwetkę psa. Mają do dyspozycji różne materiały tekstylne, futerkowe, farby, kleje, tworzywa sztuczne, np. guziki – praca grupowa.

III. Część końcowa.

1. Zabawa ruchowa. Dzieci w rytm muzyki chodzą po sali. Gdy nauczyciel powie: *pies biega* – dzieci robią to samo. Hasła do wykorzystania przez nauczyciela: *pies leży, pies siedzi, pies śpi, pies szczeka*.
2. Dokonanie oceny zajęć przez dzieci. Nauczyciel pokazuje poniższą kartkę i wyjaśnia jej znaczenie. Jeśli dziecko odczuwa zadowolenie z zajęć, unosi swój kciuk w górę, jeśli nie, w dół.³

3. Podziękowanie za wspólną pracę i spędzony czas; zakończenie zajęć.

Scenariusz 2

Grupa: przedszkolna – dzieci 5– i 6-letnie

Czas trwania: 30 minut

Temat zajęć: *Dopasowujemy kontury psie* – każde dziecko jak to zrobić już wie – zabawy logiczne związane z akcesoriami kynologicznymi.

Cel ogólny:

- wyzwalanie zainteresowań, aktywności i motywacji do działania w procesie edukacyjnym, poszerzanie zasobu wiedzy, leksyki związanej ze zwierzętami (psami),
- budzenie odpowiedzialności za zwierzęta.

Cele szczegółowe

Dziecko:

- wie, jakie akcesoria potrzebne są do opieki nad psem,
- poszerza słownictwo związane z psem,
- kształtuje koordynację wzrokowo-ruchową,
- przestrzega zasad współpracy w grupie, potrafi czekać na swoją kolej.

Metody pracy: słowna, oglądowa, praktycznego działania.

Formy pracy: indywidualna, zbiorowa.

Środki dydaktyczne: różne rodzaje psich szczotek, kostka i kość do aportu, miska, smycz, obroża, butelka z wodą, kontury ww. przedmiotów odwzorowane na kartkach, kłębek włóczki.

Przebieg zajęć

I. Część wstępna.

Powitanie dzieci. Jak codziennie dbamy o psa? – swobodna dyskusja na temat karmienia, pojenia, wyprowadzania na spacer, wizyt u weterynarza, czesania, kąpieli itp.

² <https://www.youtube.com/watch?v=2JJ-pSJuG1w>

³ Źródło: <https://pixabay.com/>

II. Część główna.

1. Prowadząca prezentuje dzieciom kolejne przygotowane wcześniej psie akcesoria (patrz: środki dydaktyczne). Poszczególne dzieci nazywają odpowiednie przedmioty i wskazują na ich zastosowania. Przedmioty ułożone zostają przed dziećmi.
2. Przed uczestnikami umieszczone zostają kartki z namalowanymi na nich konturami wcześniej zaprezentowanych przedmiotów. Zadaniem dzieci jest dopasowanie konkretnego przedmiotu do konturu.
3. Po ułożeniu całego zadania i skompletowaniu wszystkich elementów, prowadzący prosi kolejne dzieci o pogrupowanie rzeczy na:
 - potrzebne do pielęgnacji psa,
 - niezbędne do karmienia i pojenia psa,
 - konieczne do wyprowadzenia psa na dwór.

III. Część końcowa.

1. Ewaluacja zajęć – łańcuszek dobrych myśli.
Uczniowie stojąc w kręgu, przekazują sobie kłębek włóczyki, określając, co im się podobało podczas zajęć i co chcieliby zabrać z nich ze sobą.
2. Uczestnicy wspólnie posprzątają miejsca pracy.
3. Nauczyciel dziękuje za wspólną pracę i spędzony czas; zakończenie zajęć.

Scenariusz 3

Grupy: przedszkolne i edukacja wczesnoszkolna

Czas trwania: 30 minut dla każdej z grup

Temat zajęć: *Wiersze, wierszyki, łamigłówki – wprost z mądrej główki.*

Cel ogólny:

- pogłębienie wiedzy dzieci o środowisku przyrodniczym.

Cele szczegółowe

Dziecko/uczeń:

- zna nazwy i wygląd wybranych zwierząt,
- nazywa zwierzę,
- określa różnice w budowie ciała poszczególnych zwierząt,
- dokonuje porównania typu: mniejsze, większe,
- przestrzega zasad współpracy w grupie, potrafi czekać na swoją kolej,
- zachowuje zasady bezpieczeństwa podczas zabaw.

Metody pracy: słowna, oglądowa, praktycznego działania, zabawy.

Formy pracy: indywidualna, zbiorowa.

Środki dydaktyczne: ciasteczka o kształtach figur wybranych zwierząt dzikich i hodowlanych (dostępne w większości sklepów wielopowierzchniowych), ilustracje ze zwierzętami, kartki z konturami zwierząt, kredki świecowe.

Przebieg zajęć

- I. Część wstępna.
Rozmowa z dziećmi na temat ich ulubionych zwierząt.
- II. Część główna.
 1. Prowadząca prezentuje poszczególne zwierzęta (kot, koń, lew, kura, wąż itp.) na ilustracjach. Nazywa każde z nich, omawia charakterystyczne części ciała, poruszania się, dźwięków, jakie wydają oraz zachowania się. Dzieli zwierzęta na duże i małe oraz domowe (hodowlane) i dzikie.
 2. Zabawy naśladownicze. Jedno dziecko ruchem ciała pokazuje wybrane zwierzę, reszta go naśladuje.
 3. Nauczycielka prezentuje dzieciom ciastka w kształtach omawianych zwierząt.
 4. Czytanie wierszy (zagadek) związanych ze zwierzętami. Dziecko, które prawidłowo odgadnie nazwę danego zwierzęcia, odszukuje w pojemniku z ciastkami wybrany kształt i ma prawo się nim poczęstować.

Przykładowe zagadki:

a) *Jestem puszysty, mam miękkie futro,
Dziś drapnę fotel, kanapę już jutro,
Lubię kartony i kłębki wełny,
Zawsze pilnuję, by brzusek był pełny.*

b) *Powolne bardzo ma ruchy
I nie skrzywdzi nawet muchy.
Gdy na nerwach mu ktoś gra,
Do skorupy się schowa.*

a) *Jestem malutka, lecz zwinna całkiem
A śliskie łuski są całym mym ciałkiem
Choć nie mam głosu, robię bul bul,
A stary Posejdon to wielki mój król.*

5. Konturowanie (praca po śladzie) i malowanie wybranego zwierzęcia kredkami świecowymi (wykorzystanie wybranych konturów z zasobów Internetu).

III. Część końcowa.

1. Zabawa ewaluacyjna: *Linia na podłodze* – po jednej stronie narysowanej na podłodze linii nauczyciel pisze *tak*, po drugiej *nie*. Następnie pyta o zadowolenie ze wspólnie spędzonego czasu, a uczniowie przechodzą na tę stronę, która im odpowiada.
7. Nauczyciel dziękuje za wspólną pracę i spędzony czas; zakończenie zajęć.

Scenariusz nr 4

Grupa: przedszkola i wczesnoszkolna

Czas trwania: 30 – 40 minut dla każdej z grup

Temat zajęć: *Puzzle chętnie układamy, ciekawe, jakie zwierzęta z nich otrzymamy.*

Cel ogólny:

- rozwijanie funkcji poznawczych: pamięci, spostrzegania, koncentracji, myślenia.

Cele szczegółowe

Dziecko/uczni:

- zna nazwy i wygląd wybranych zwierząt,
- układa puzzle z przygotowanych przez nauczyciela materiałów,
- określa różnice w budowie ciała poszczególnych zwierząt,
- zachowuje zasady bezpieczeństwa podczas pracy (zabaw) z psem.

Metody pracy: słowna, oglądowa, praktycznego działania, zabawy.

Formy pracy: grupowa, zbiorowa.

Środki dydaktyczne: przygotowane, pocięte przez nauczyciela kartki (wydruk, kalendarz) z podobiznami poszczególnych ras psów, nożyczki, komputer, przygotowana rozsypanka obrazowa w wykorzystaniem emotek.

Przebieg zajęć

1. Część wstępna.
1. Powitanie dzieci.
2. Nauczyciel prezentuje dzieciom na ekranie komputera najpopularniejsze rasy psów. Zadaniem dzieci jest odgadnięcie ich nazw.

II. Część główna.

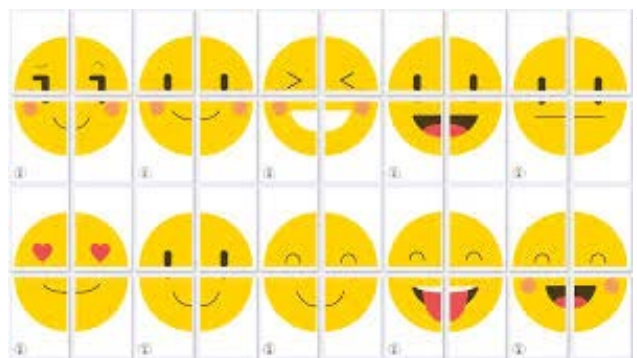
1. Podział dzieci na grupy (najlepiej dwuosobowe); każda otrzymuje przygotowaną kopertę z pociętymi kawałkami podobizn psów (nauczyciel rozcina kartki na tyle elementów, by dzieci miały możliwość sukcesu). Zadaniem dzieci będzie utworzenie z nich jednego pełnego obrazka przedstawiającego psa.

Uwaga: Na poziomie klasy II i III – można grupę poprosić o pisemny opis powstałego zwierzęcia.

2. Po skompletowaniu wszystkich puzzli, uczestnicy wybierają najładniejszego psa, wraz z uzasadnieniem.
3. Rozmowa kierowana: W jaki sposób dbamy o każdego psa na co dzień? – wypowiedzi dzieci.

III. Część końcowa.

1. Podsumowanie zajęć. Zadaniem dzieci jest ułożenie z rozsypanki obrazkowej wybranej emotki, która określała będzie nastrój/ poziom zadowolenia dziecka po zajęciach.

2. Nauczyciel dziękuje za wspólną pracę i spędzony czas; zakończenie zajęć.

Redakcja kwartalnika RODN „WOM” w Katowicach „Forum Nauczycieli” zaprasza do współpracy twórczych nauczycieli i dyrektorów.

Propozycje artykułów możecie Państwo przysłać pocztą elektroniczną pod adresem: forumnauczycieli@womkat.edu.pl
Materiały do kolejnego numeru przyjmujemy do **8 maja 2026 r.**

Przypominamy!

Zgodnie z przepisem § 7 ust. 1. *Rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki* z dnia 6 września 2022 r. **w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli** (Dz.U. z 2022 r., poz. 1914):

Zakres wymagań dotyczących realizowania zadań lub podejmowania działań na rzecz oświaty oraz ich efektów, których spełnianie jest sprawdzane przez komisję kwalifikacyjną w postępowaniu kwalifikacyjnym na stopień nauczyciela dyplomowanego, o których mowa w art. 9b ust. 1a pkt 4 ustawy, obejmuje:

- 4) realizowanie co najmniej jednego z następujących zadań: [...]
 - c) **opracowanie podręcznika lub autorskiej pracy z zakresu oświaty lub rozwoju dziecka opublikowanej w czasopiśmie branżowym lub w formie innej zwartej publikacji**

Widzieć więcej niż stopień

– o relacji, rozwoju i informacji zwrotnej

————— *Joanna Kilian* —————

Dyrektor Niepublicznej Szkoły Podstawowej EduHub w Katowicach, nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej

Wszystko, co osiągnięte tresurą, naciskiem, przemocą, jest nietrwałe, niepewne, zawodne

JANUSZ KORCZAK

» Czy rozwijając swoje zainteresowania i pasje oczekujesz od innych oceny? Najpewniej nie. Co więcej, jeżeli po włożeniu ogromnej ilości pracy, zaangażowania i wysiłku usłyszysz od drugiej osoby podsumowanie sprowadzone do krótkiej oceny wyrażonej liczbowo, prawdopodobnie nie będziesz zachwycony.

Jeżeli nie praktykujemy tego w życiu codziennym, dlaczego praktykuje się to nadal w tak wielu szkołach?

Edukacja coraz śmielej zmierza w stronę oceniania kształtującego. U wielu dyrektorów i nauczycieli rodzi to zarazem obawy, a czasem niechęć. Jak łatwo bowiem jest oceniać prace uczniów stopniem! Biorąc pod uwagę liczne zespoły i przepelnione klasy, taka forma zajmuje kilka minut.

W niniejszym artykule przedstawię sposób i korzyści płynące jednak z alternatywnego podejścia do podsumowywania rozwoju ucznia, jakie na co dzień stosują nauczyciele w Niepublicznej Szkole Podstawowej EduHub w Katowicach. Być może wśród czytelników znajdują się edukacyjni pasjonaci, którzy zaczerpną z naszej praktyki.

Praca nauczyciela rozpoczyna się jeszcze przed rozpoczęciem edukacji dzieci. Przed przystąpieniem do lekcji nauczyciel opracowuje dla uczniów cele edukacyjne. Każdy z nas, a szczególnie najmłodszy, mają potrzebę poczucia sensu. W jakim celu się tego uczymy? Co będzie efektem moich starań? Na te pytania odpowiadają cele edukacyjne, na trzech poziomach trudności. Nie tylko nadają one lekcji sens, lecz również pokazują kierunek rozwoju. Pierwszy stopień trudności to cele obligatoryjne do osiągnięcia, będące edukacyjnym minimum. Kolejny poziom to cele rozwojowe, etap zdobywania wiedzy i poszerzania swoich kompetencji. Ostatni poziom nazywamy eksperckim. Uczniowie zdolni realizują cele z poziomu doskonalenia, które są jednocześnie podkreśleniem szczególnych uzdolnień i zainteresowań, pokazują jak kształcić się na eksperta w danej dziedzinie. To akademickie podejście do nauki pokazuje uczniom już od najmłodszych lat, że edukacja to nieustający rozwój, któremu nadajemy właściwy kierunek.

Po osiągnięciu danego celu edukacyjnego przychodzi czas na wspomnianą ocenę. Przykładając wagę do rozwoju

uczniów, przekazujemy im informacje zwrotne, zgodne z ocenianiem kształtującym.

W przeciwieństwie do ocen cyfrowych, komunikaty kształtujące dostarczają zarówno dzieciom, jak i ich rodzicom wielu cennych informacji. Wymagają odpowiedzi na pytania:

- Co zrobiłem dobrze? Jakie są moje zasoby i mocne strony?
- Jakie błędy popełniłem?
- Co należy udoskonalić i w jaki sposób?
- Jak powinienem dalej pracować?

Taki dialog z uczniem oparty na dostarczeniu szczegółowych i konkretnych informacji pozwala wytyczać kurs do dalszej pracy.

Uroczystym momentem podsumowującym półroczną pracę są odbywające się w każdym okresie nauki spotkania trójstronne. Gospodarzem spotkania jest uczeń, który zaprasza rodziców i przy wsparciu nauczyciela prezentuje, czego nauczył się w ostatnich miesiącach. Aby się do tego przygotować, uprzednio wraz z wychowawcą klasy bądź tutorem dziecko gromadzi swoje wytwory i przypomina zdobytą wiedzę. Dzięki temu w trakcie spotkania może dokonać sprawozdania i podsumowania swojego wysiłku edukacyjnego. Jest to także niepowtarzalna okazja do ćwiczenia kompetencji miękkich – umiejętności autoprezentacji i sprawozdania z wyników swojej pracy. Dla nauczyciela i rodzica spotkanie trójstronne jest okazją do docenienia dziecka, wyrażenia uznania oraz pozytywnego wzmocnienia. Nasza szkolna praktyka pokazuje, że są to momenty niezwykle uroczyste, napawające dumą, a często nawet wzruszające!

Zarówno wyznaczanie celów edukacyjnych, stosowanie oceniania kształtującego, jak i spotkania trójstronne pozwalają rozwijać u uczniów motywację, zaangażowanie i refleksyjność. Uczą samodzielności i samokontroli, wytyczają kierunki do dalszej pracy. Pokazują, że rozwój to nieustająca droga, którą możemy przejść wspólnie.

W naszej codziennej praktyce widzimy, jak te elementy wzajemnie się uzupełniają i realnie wpływają na klimat szkoły oraz rozwój uczniów. Gdy edukacja staje się **wspólną drogą, a nie wyścigiem**, każde dziecko może rozwinąć skrzydła.